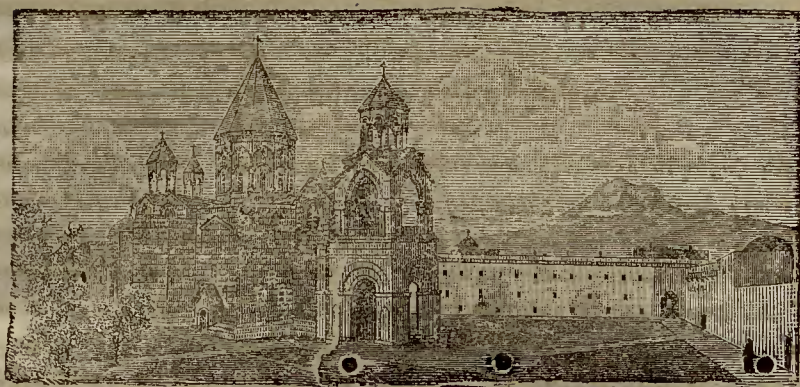

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻԻ ԺԲ. — ՇՐՋԱՆ ԺԳ.

1880

ՏԱՐԻ ԺԳ. ԿԵԿՏԵՄ. 31.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ԽՄԲՐԱՐՈՒԹԵՆԻ ԱՐԱՐԱՏ ԱՄՍԱՐԱՅՍ.

Առաջիկայ Գեկտեմբեր ամսում «Արարատ» ամսագրոյս երեք տասներորդ շրջանը լրանալով՝ 1881 թուականի Յունվարից պէտքէ Զորեքտասներորդ (ԺԿ) շրջանն սկսի:

Ուստի կիսնորեմբ մեր Գործակալներէն, որպէս զի փութան օր յառաջ ցՅունվար ամիս առաջակայ տարւոյ ծանուցանել Տպ. Ժողովոյն բաժանորդադրուիլ ցանկացողաց անուանքը ճիշդ հասցէներով:

Մեծայոյս եմք, որ մեր սիրելի Ազգայինք, ինչպէս մինչև ցարդ համակրած են Արարատ ամսագրոյս և իւրեանց խրատութեանքը չեն զլացած, նոյնպէս կփութան յառաջակայում և միշտ միևնոյն զգացմամբ բաժանորդադրուիլ և օգնել սմին ի նկատի ունելով այն հանգամանքը, որ «Արարատը» կպահպանէ Մ. Աթուռոյս ընդարձակ Տպարանը եւ գլխաւորապէս սա կհոգայ Մ. Աթուռոյ թոյսը հրատարակութեանց ծախքերը:

Արարատի թերթից քանակութիւնը, ուղղութիւնն ու բովանդակութեանց ծրագիրը և տարեկան բաժանորդագինը միևնոյնը կմնան:

ԽԴՃՄՏԱՆՔԻ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Ամեն հոգեղէն ու մահկանացու մարդի սրտի մէջ լսուումէ մի սուրբ ձայն. այդ ձայնին չլսել չէ կարող ոչ մի մարդ, ինչ հաւատից ուղուում լինի, այդ ձայնը լսումէ ու հասկանում մինչև անգամ կռապաշտ մարդը, որ Ճշմարիտ Աստուածը չէ ճանաչում, որ խաւարու մէջ է դեռ ևս նստած, որին դեռ ևս չէ լուսաւորել աստուածային յայտնութեան լոյսը, որ անմասն ու անրաժին է դեռ ևս մնացել սուրբ գրքից, Այդ սուրբ ձայնը դուրս է գալիս, իրան լսել է տալիս, ոչ մի կերպ չէ կարելի բանը այնպէս բերել, որ այն ձայնը կտրւի, այլ ևս չլսես. նորա մօտ ոչ կեղծաւորութիւնդ բան կանի, ոչ բարկութիւնդ, ոչ խելք ու հնաք բանեցնելը, նա չի լսիլ, ինչ կամենաս արա՛:

Զոր է հաւատի վերայ ծաղը անողն ամէն տեղ քարշ գալիս, ամեն իւր դնացած, պատահած տեղերն անամօթ, աներես թեթեամտութիւնով, խելքին փչածը, բերանին եկածը դուրս տալիս՝ աշխարհս ու նորա մէջ եղած ու ստեղծւած ամեն բանը պատահմունքի գործ քարոզում, և մարդիս ամեն տեղ, ամեն տեսակ հանգամանքի մէջ միակ մխիթարութիւն պարգեւող սուրբ հաւատը մէկ խօսքով, ամենայն մարդկային բարձր արժանաւորութիւն, ամեն կողմանէ սիրտ, սէր, յոյս, կեանք բարիք և մինչև անգամ երջանկութիւն տուող սուրբ հաւատը, հասարակ, ախմար ժողովրդի խելքից դրած մի բան համարում, քրիստոնէութիւնը հոգեւորականների (եկեղեցականների) հնարածն ասում, որ անառչ, անկիրթ ժողովրդին ձեռքի մէջ բռնեն: Զոր է նորա ոչ մի առաքինութեան չհաւատալը, կամ առաքինութիւնը մոլեռանդութիւն (մոլի եռանդ). կամ կեղծաւորութիւն անուանելը: զոր է ուզում ինքն իրան համոզել ու հաւատացնել թէ, այն ամեն բանը լաւ է, ինչ որ մարդիս իւր համար ունեցած խելքը, խորամանկութիւնն ու իւր շահն ասումէն թէ, արա՛, զոր է նա բոլոր սրտով ցանկանում բոլոր աշխարհս ստեղծող Աստուծուն և արդար երկնաւոր Գառաւորին կուրանալ, մոռանալ ուրանալ, — իւր ներսի ձայնը բարձր ասումէ իրան. *աս'ա ես ասում ա՛յ Զա՛ր: Նրկիրը շարժումէ, տաճարներ, պալատներ քանդվում, փուլ են գալիս ցած թափում. իւր սրտին մօտիկ բարեկամներն իւր կողքին իւր, աչքի առաջին, դեղնած, դերեղման են մտնում, աշխարհիս տարերքը սարսափելի կերպով տակն ու վրայ եղած, ամպերը գոռում, գոչում հանելով, կայծակ կայծակի վերայ բոլոր երկնքի երեսից յական թօթափել թռչումեն, անց կենում փայլատակելով ու վերելից ցած խփում, երկնքի բարկութիւնը երկրի վերայ յայտնում: Հաւատի ծաղը անողը սարսափումէ. խմացի՛ր, որ Աստուած կա՛յ, ասումէ իրան իւր ներսի ձայնը. *այ՛ո կայ Աստուած, լեզուն կապ կապ ընկնելով կրկնումէ նա իւր ներսի ձայնի ասածը, գլխից մինչև ոտքն զողալով:**

Ձոր է չարագործն երկար ժամանակ իւր սրտի մէջն եղած ձայնին ծաղր
անուամբ և իւր դատարարական թեան մի հետեանքը, հին երեխայական ա-
ղասպնիկի (հեքիաթների) արձագանքն անուանում. ուզումէ նա այն
բանից բարձր լինի, ինչ որ իրան նախապաշարմունք է երևում, սե տա-
կից իւր ուղած մեղքերն է գործում ծածուկ. Ծաղը անկող իւր չորս
կողմն է նայում ու հարցնում. ո՞ր է, ո՞ր այն իմ՝ դատաստանս անող.
Հարց. ո՞ր է, ինչի՞ ինձ չէ պատժում: Եւր ներսի ձայնն ասումէ իրան
պարզ ու համարձակ. «պէտքս, մի աշխարհի գլուխը, շաբաթ քան մի քանի օր
սուրբ, խաղաղ, յետո՛ւ յետո՛ւ աշխարհի տառաջ կէտն, կայսրն լին, ին-
չուրէ՛ն: — Ձմեռ է նա գլխով ոտքով իրան տալիս աշխարհիս ուրա-
խութիւններին. ճիւղ ևս գնայ, ամեն տեղ ևս իւր սրտի միջի պրծած
տեղը կայ ու կայ, դժոխքի կրակի այն կայծը, որ ծածուկ իրան պրծումէ
ու պրծում: Ձմեռ է ուզում որ աշխարհիս սուրբ օրէնքից բոլորովին
դուրս գայ, այն օրէնքից, որին մարդիս ոյժը չի յաղթիլ, և որոյ հաստատ
ու անփոփոխ կարգով մարդս այն կհնձի, ինչ որ ցանկ է. զօւր է, ա-
սումէ, նորա այսպիսի ջանքն ու ցանկութիւնը. մի անձանօթ, անյայտ
զօրութիւն, իւր կամքին ընդդէմ, բռնի քարշումէ նորան, քարշաքարշ
հետն առնում, տանում ու կապում և՛ իրան և՛ իւր գործերն աշխարհի այս
յաւիտեանական կարգի ու օրէնքի՝ հետ: Տեսնումէ, որ իւր ամենածածուկ
կերպով արած մեղքերից սաստիկ մտացող մահուան հոտն է գալի,
տեսնումէ, որ իւր կեանքը ձիւնի պէս հալւում ոչնչանում է կատաղած
ջուրի պէս ցած վաղում, որ գնայ, կորչի, տեսնումէ, որ ինքը փչանումէ,
աշխարհիս երեսից, այսօր է, այգուց է, պէտք է վերանայ, տեղն ևս
չերևի, անունն ևս չիլուի. ճար չկայ, ձեռքիցը բան չէ գալի, հնարք
գտնել չէ կարող ընդդէմ կենալու, ազատելու. ինքն իրանից անդադար
դէս ու դէն է փախչում. անհանգստութիւնն իրան սպանումէ, հոգին
հանում. իւր ներսի ձայնն ասումէ. Աստուծո՛ւ ահա՛ պէ՛ղ ներքայ է, ո՞ր ես
կարող փախչել նորա ձեռքից, ո՞ր կհեռանաս նորա երեսից, Ձմեռ ես
հալածում ճշմարտութիւնը այժար նախնայ, և ուզում, որ արժանա-
ւորին արժանի թագիցը զրկես, նորա գլխիցը խլես, որովհետև քո անօ-
րէն, անխիղճ կամքը այդպէս է և այդ է պահանջում: Ձմեռ ես հալա-
ծում, աքսորում անմեղներին, ինչ է որ քո չարագործութիւնդ ոչ միայն
ծածկիս, այլև արդարանայ. զօւր ես որոգայթ լարում սուտ վկաներով
ու կաշառակեր դատաստաներով, անարգութիւն բերող բաներով, ա-
մեն տեսակ տանջանքներով, դու չես կարող նոցա կոտորել: Նոքա ծիծա-
ղումն քո խորդախ երեսիդ. նոքա իրանց քաշած ցուրիքն արտասուք
թափած ժամանակն անգամ, քեզ վերայ յաղթող են դուրս գալիս, մինչ-
դեռ դու. քո աթոռիդ վերայ նստած, ոտքիցդ մինչև գլուխդ զոլումես.
Նոքա իրանց բանտի մէջ ուրախութիւն ունին իրանց սրտում, մինչև եռ-
դու առանց վախի ու հանգիստ սրտով չես վայելում ամենայն շոպու-
թեամբ պատրաստած սեղանդ: Քարշաքարշով (քարշաքարշ) տար նո-

ցա մինչև կախանը, որ նոցա արիւնը թափեաւ նոցա մահը նոցա յաղթութիւնն է. իսկ նոցա յաղթութիւնը քո դատապարտութիւնը:

Այս է խղճմանդ զբռնելը, որ մի աներևոյթ հրեշտակի նման մտնում է մահկանացու մարդոց բազմութեան մէջ և ճշմարտութիւնը արդար գործը անմեղ մարդոց հետ միասին չէ թողնում, որ սանակիս լինին, այլ բարձր է պահում. որ չարագործին գանձում ու բռնում, ու պէտքէ փախչի սաստիկ մեղք ու խոր տեղ, և մեղաւորին գեանքը փոխում, թէ և մի ամբողջ ազգ նորան Աստուծոյ տեղ ընդունի:

Աստուծոյ յափշտակած զբռնելի աշխարհի մէջ է քեզ. Այս պատճառով այս ներսի ձայնը յախտենական չէ մեռնում, ու մեր մարկը իրանց մէջ մեր ամեն մի գործը ձգում են դատաստանի ասկ դատապարտումեն, կամ ներում:

Խղճմանքը մինչև անգամ անդէտին սորվեցնում է, թէ ինչ պէտք է անի. Այս որ չէ կտրուղ աշխարհի առաջին աւելի ևս իւր առաջին, իսկ ամենից առաւել Ամենագետ Աստուծոյ առաջին իւր արած յանցանքներից նորանով արդարանայ, թէ չգիտեր, թէ ինչն է արդար լանը և ինչն անարդար, որ բանն է ծուռ և որն ուղիղ:

Խղճմանքը կաշտութից չէ խաբւում, ծածուկ փող չէ ուտում, ձեռքի տակից ընծաներ չէ ընդունում. նա ինչ որ արդարն ու ուղիղն է, այն կանի, երեսպաշտութիւն անել, պատիւ պահել շունի, երբ որ դատաստան է կտրում. Երբ որ բարեւոյ այս սուրբ զգացմունքին ես հետեւում, ոչ մի ժամանակ, ուղեկցելով, սխալ չես անիլ, երբէք գիտութեամբ չար բան չես անիլ և ինքնդ քեզ հետ հաշտ ու հանդիստ կապրես, սրտիդ մէջն անհամաձայնութիւն, անհանգստութիւն չի լինի. Ահանջ արած այդ վարժապետիդ ձայնին, որբան ևս քո զգայական ցանկութիւններից քեզ գլխից հանելով, ձայները բարձրացուցած, նորա ընդէմ դռան ու գոչեն. Ահանջդ նորա հետ լինի քո բռնելու այն գործերից մէջ, որոց ուղումես կպչել, բայց սրտումդ կասկած ես տանում կպչես, թէ չկպչես. Լսիւ նորան այն բաների մէջ, որ ներհակ հակամեծներից կարող էիր խաբւիլ ու սխալիլ, ուր որ քո շահդ առանց ուրիշներին մեծա հոգեկոտ, առանց նորանց մեղք անելու չի լինի. Կորուսի՞ր զիրեւ և վատութիւն անելու մի մարդի, որի լաւ չես ուզում, որին բարի չես կամենում, կամ ուղումես վրէժ տանել մի ուրիշից, որին բարեկամ չես. քո խղճմանքդ քեզ ասում է, ինչո՞ւ ես քո չսիրած մարդի հետ հաւաստւում, նորանից աւելի ազնիւ եղիր ու քո մեծահոգութիւնովդ ամաչացուր հակառակորդիդ — Ամթալի անկարգ ցանկութիւնները քեզ սաստիկ յուզումեն, քիչ է մնում որ խելքդ գլխիցդ առնեն, ամենեւին զիմանալ չկարողանաս ու մարմնիդ կամքը կատարես, մի շատ վատ յանցանք գործես, բայց խղճմանքդ տես քեզ ինչ է ասում, այն անամթ անիրաւ. այդ ինչ համարձակութիւն է, որ ուղումես դու անել, ուղումես, որ մոլութիւնի թոյնը անմեղ սրտի մէջը թափես. Աւղումես, որ լրբաբար հակառակելով Աս-

տուժոյ, մի գրախտ քարուքանդ անես: Աչքդ ուրիշի ունեցածի վրան է ու մտքիցդ անց է կենում, որ խարեբայութիւնով կարող էիր քո ձեռքդ ձգել. բայց խղճմտանքդ ձայն է տալիս քեզ և ասում. ինքդ քեզ բռնիր, մի՛ անիլ այդ բանը. մի ուզենար այն շահը, որ քեզ քո իսկ առաջին այնուհետեւ միշտ ապականեա՞ծ, ցած ու կեղտոտ մարդ պէտք է ճանաչեցնի:

Խղճմտանքը մեզ ուսումն է տալի. մեզ բան սորվեցնո՞ւմ, Նորա տուած ուսումը թոյլ կերպով կամ ճշմարտութիւնը թաղցնելով չէ, այլ սառն և ուղիղ ասումէ մեզ, ինչ որ հարկնէ. ճշմարիտն ու արդարը ամենեւին չի՞ծածկում կամ խնայելով, կամ քաշելով, կամ կեղծաւորութիւն անելով, կամ ծուռ դատաստան անելով, Նորա ասածը մեզ իբրեւ խրատ և ուսումն մեք ևս շատ լաւ ենք զգում ու հասկանում, որ ուրիշ ոչ մի կերպով, ոչ մի ճանապարհով չենք կարող մեք բաղդաւորութիւն գտնել և միայն նորա ակնարկութիւններին համեմատ շարժելով ու գնալով ենք մեզ միշտ բաղդաւոր տեսնում: Այդ մասին ոչ ոք քո խելքիդ ուրիշ բան դնել չէ կարող. դու ևս ուրիշ ճանապարհ գտնել չես կարող, թէ ինչպէս արդեօք հասնէիր քո անպարկեշտ ու աննկերի ցանկութիւններին: Ուղիղն ու ճշմարիտը մտածել չես ուզում, ասումէ քեզ խղճմտանքդ, բոլոր մտքերդ ծուռ են, սուտ, սխալ ու խարդախ, դու խելքիդ զոր ես տալի՞ ուրիշ ճար չունիս, որովհետեւ միտքդ ուրիշ է. մի չար գործ քեզ դեպի ինքն է քարշում ու հրապուրում, և այդ չար գործի քամակում թաղնեա՞ծ, կանգնած քո ճանապարհիդ է սպասում զիդքն ու փոշիմանութիւնը իւր թունաւոր կարիճներովն: Խղճմտանքը քեզ հետ հաշիւ տեսնել ու քո տուած կիսատ, պակաս, պռատ հաշուիդ յօժարանալ չունի: Դու ուզումես նորա հետ բանագնացութիւն անես, այսպէս այնպէս ասես, անես ու մի կերպ յօժարացնես, որ քո սրտիդ, մտքիդ յարմարելի. բայց չէ, այդ բանը նորա հետ կարելի չէ անել, և ամենեւին չի՞րնդունի. դու սխալումես, խեղճ ողորմելի մարդ, որ այդպիսի բաներ մտքիցդ անց ես կացնում. դու նորան կաշառել չե՞ս կարող:

Խղճմտանքը, ինչ որ մեզ սորվեցնումէ, աստուածային զօրութիւնով է սորվեցնո՞ւմ, Նա ասումէ մեզ թէ, այս բանն արա, այն բանը մի՛ անիլ. նորա համար, որ այս բանն արդար է, իսկ այն բանն անարդար. ոչ թէ նորա համար է ասում մի բանն անես ու մեղանչես, որ դու անելու կամ չանելու բանիցդ շահ պէտք է ունենաս, կամ ամօթ պէտք է քաշես: Դու պէտք է բարի բանը, լաւ բանն անես, թէև օգուտ ևս չունենաս, թէև մինչև անգամ վնաս ևս քաշելու լինիս: Յիսուս Քրիստոս տսումէ. « Ի՞նչ օգուտ մարդիս, եթէ բոլոր աշխարհս եւ շահի ու էր անը վնաս »:

Խղճմտանքը զգուշացնումէ. Դեռ ևս մեր փոքր եղած ժամանակ, մեր այս, այն խաղն անելու միջոցին, մի վախ էր գալի մեր վերայ, երբ որ մեր ընկերներից մէկի, կամ շատի այս, այն չանելու բանն անելը տեսնելով, մեք ևս ուզումէինք նոյնը անել, խաբւելով. ու օրինակ առնելով, կամ

Թէ մեր սրտի չար հակումին յաղթել ու մեզ բռնել չկարողանալով, ուզումէինք այնպիսի մի բան անել, որ պէտք չէ անէինք:

Ինչպէս դող է ընկնում գողի սիրտը, երբ որ ձեռք է ձգում (պարզումէ) ուրիշի բանը գողանալու. ինչպէս սաստիկ է խփում՝ երգմնազանցի սիրտը, երբ որ իւր շարագործ մատը պիտի բարձրացնի սուտ երգումն ուսեղու համար. ի՞նչ մեծ ահ ու անհասկացողութիւն կայ անհաստարիմ մարդի սրտումն. երբ որ իւր մտերիմ (մօտիկ) բարեկամին պէտք է մատնի. Ինչպէս է ստիպում նորան իւր սրտի մէջ ընկած ահը Թէ՛ ձեռք քաշի՛ր, յետ կացի՛ր վատ գործիցդ, և մեղք գործել ու գողը, որքան որ խելի է մծտնում իւր նպատակին, այնքան ևս անելու չար գործից յետ կենալ յորդորող այդ իւր երկիւղը սաստկանումէ և սարսափեցնում իրան ամենեւին հանգստութիւն չտալով:

Մարդիս իրան զգուշացնող իւր խղճմտանքի հետ ունեցած պատեւրազմն, ինչպէս ասեմ, ինչպէս հասկանալ — գօտեմարտիլ (կուշտի կպչել) է իւր բարի հրեշտակի հետ, որ իրան յոռնումէ ու չէ թողնում, որ վայր ընկնի. Ախ, ինչպէս շատ ու շատ անգամ դուր է անց կենում այս հրեշտակի ստիպանքը, որ ամենայն կերպ աշխատումէ չթողնելու, որ մեք մեր մտքին դրած վատ բանն անենք. Մեք յետ չենք կենում մեր մտքում գրածից, անժամէնք, կատարումէնք մեր սրտի չար ցանկութիւնը, կատարումէնք վատ գործը, յետոյ ինչպէս ենք փաշիմանում, որ չափ ափսոսում, մեր սրտի անհասկացողութիւնն ասեմ, թէ կոտորածութիւնը, միւս կողմիցն ևս քանի գնում ենք, պատուից ընկնում, մեզ անպատիւ են անում, մեք ինքներս մեր աչքիցն անգամ ընկնումենք, թող որ մարդոց մեր վերայ ունեցած համարումն արդէն սաստիկ պակասել է, չէ դադարում մեր ականջից, չէ կտրվում մեր սրտից ձայնն այն աստուածային պատգամաւորի, որ մեզանից հեռանումէ:

Միանգամ որ մարդս մեղքի դերի է դառնում և սիրտը, քանի գնում քարանում, այնուհետև որքան ժամանակ և քանի քանի անգամ յայտնի երևումէ, որ խղճմտանքը մի ժամանակ իւր ունեցած ոյժ ու զօրութիւնը կորցրել է. Պատահումէ, որ տարիներ են անց կենում ու մարդիս խղճմտանքը ամենեւին չէ շարժում, կարծես Թէ բոլորովին մեռած է. մինչև անգամ այնպիսի օրինակներ կարող ենք բերել, որ մարդիս խղճմտանքը մինչև իւր մահն անգամ այլ ևս չէ արթնել. Այսպէս պատմութեմէ դուքս Ալբայի մասին. որ բողոքականների հալածանքի ժամանակը Նիդերլանտումն 18,000 մարդից աւելի սպանել էր տուել նոցա աղանդաւոր լինելուն համար, մի՞ թէ այդ դուքսին իւր մահուն ժամանակ խղճմտանքն ամենեւին չէ պահանջել և հանդիստ կերպով է իւր անկողնի մէջ հոգի տուել. Արդեօք մոլեռանդութիւնն այնքան կուրացրել է նորան, որ իւր սարսափելի և զղուելի չարագործութիւններն իւր աչքին ոչ միայն վատ գործ չեն երևել, այլ և իրօք հաւատացած էր, որ իւր գործովն երկնային արքայութեան իրան արժանացրեց. Թէ արդեօք այդ

մարդը ձեռնալու կողմանէ այն վարպետներին՝ եր, որ իւր խղճմանըի չարչարանքը, աչքն այս աշխարհիս փակելու մինչև վերջին վայրկեանն անգամ, աշխարհի աչքիցը ծածկել կարողացաւ: Մի՞թէ կան ընդհանրապէս այնպիսի մարդակերպ հրէշներ, որոնք բնութեան օրէնքներն այն աստիճանի կարող են ուրանալ, որ նոցա համար կարծես ամենն ինչ կան: Միայն ամենագէտ Աստուծոյն է այդ յայտնի, միայն արդար Դատաւորն է այդպիսիների դատաստանն անփղը. մէք իբրև հողեղէն տրարածներ երկնաւոր Արարչին թողնենք, ինչ որ մեր գիտնալու և գատելու բանը չէ, և Աստուծոյ անքննելի ճանապարհները չքննենք: Մեզ բաւական լինի միայն այն գիտնալը, որ այսպիսի օրինակները ընդհանուր և սոփորական կարգից ու օրէնքից դուրս են ու շատ հազուադիւս բացառութիւններ են միայն: Սորան հակառակ իրողութիւններն, որ գտնուեմք պատմութեան մէջ իբրև մի մի անհիշելի ճշմարտութիւններ և որ տեսնում ենք անուրանալի փորձով մեր կեանքի մէջ, միշտ կրկնուում են այն և միշտ նոր նոր տպացոյցներ են դառնում այն անստելի ճշմարտութեանը և անուրանալի փորձին, որ տեսնուեմք մարդկային ազգի պատմութեան և մեր իսկ կեանքի մէջն: Ամեն մի անարդար գործի սաստկահնչին արձագանքը մեր սրտի ամենախոր ակեղերն է գնում, հասնում, կարելի է որ մէք այս արձագանքը մի ժամանակ մեր տեսակ տեսակ ու անվերջ զուարճութիւններով պնդենք անկեղ, որ ըստ ի. կարող ենք մեր սրտի երկիւղի և անհանգստութեան ամեն մի շարժումն, ինքներս մեզ արգարացնելով, կամ գոնէ ինքներս մեզ ներողամիտ գտնելով, անզօր անկ և այդ մեզ անհանգիստ անող շարժումն ոյժը կոտրել, — բայց երկարի չի գնալ այդ մեր աշխատութիւնը, ու մեզ մինչև մեր կեանքի վերջը հանգիստ ու անվերջով սրտով պահել չէ կարող: Ամեն մի մեր միայնակ մնացած ժամը, ամեն մի մեր անքուն անց կացած գիշերը մեր միտքն է բերում արած վատ գործը ու մեր սիրտն ու միտքը չարչարում: Ամեն մի մեր սիրտը սաստիկ շարժող, կամ մեր վերայ սարսափ բերող դէպք. շատ անգամ մեզ մի բան երևող մի գիպուած միայն, որ ուրիշ ժամանակ ոչ ոքի աչքին չէ ընկնում, դարձեալ զարթեցնումէ մեր մէջը մեզ հալածող այն զօրութիւնը, որ առաջւայ տարիներումը շատ չարչարել էր մեզ ու դարձեալ վրէժխնդիր է լինում՝ մեզանից կարծես ձեռք վեր առնելու կամք միտք ամենն ինչ չունենալով: Որչափ որ երկար ժամանակ կարողացել էինք մեզ պաշտպանել նորա զօրութեան դէմը, նոյնչափ և աւելի սարսափելի կերպով յանկարծ յարձակուումէ յառաջ դէպ ի մեզ — ինչպէս որ մի հոսանք, որոց առաջը մարդ մի թոււմբով փակել է ուզում: Զօրը գալիս է, հաւաքում, ուռչում, բարձրանում, և երբ որ իւր ճանապարհը գտնումէ, գոռում, գոչումով յական թօթափել գնումէ ու ամեն բան հեղեղում:

Խղճմանքը պատժումէ, եթէ հնար լինէր ու տեսնել կարողանայինք մի չարագործ թշուառ մարդի իւր միայնութեան մէջ, երբ որ միայնակ նըս-

տած, իւր խղճմտանքից չարչարուումէ ու տանջում, միտքն ընկնելով իւր արած բոլոր չար գործերն, որ ամեն անգամ անել ու մոռնալ կցանկաւ ու մոռնալ և միշտ անել. ինչպէս նա իրանից հեռացած է տեսնում իւր Ստեղծողն ու իւր նման ստեղծած մարդիկը, ինչպէս ինքն իրան հեռացած է տեսնում Աստուածանից և Աստուծոյ պատկերովն ստեղծած մարդիկներէր. այս իւր երկու կերպով ևս իւր հեռացած լինելն ինչպէս է ատել տալիս ինքն իրան. նա ինքն իրան մարդ չէ համարում, այլ հրէշ. ինչպէս նա, երբ որ մի առաքինի մարդ է տեսնում, իւր առաք մարդ լինելն է զգում. ինչպէս միամտութեամբ ու անմեղութեամբ ուրիշների բերանից դուրս եկած մի խօսք իրան այնպէս է թվում, որ իւր սրտին թրով են խփում. ահա այս ծանր ու խոր տպաւորութիւնը, որ լինումէ խղճմտանքի ընդդէմ չար գործեր բռնողի վերայ, մեր սրտի մէջն ևս միշտ պիտի մնայ և պէտք է մնայ անջնջելի կերպով, իրիւ մեզ համար զգուշացուցիչ հրեշտակ ու պատգամաւոր Աստուծոյ կողմից ամեն մէկիս փորձանքի մէջ ընկնելու ժամանակը, որ չխաբւինք, չթուլանանք ու վատ բան չանենք:

Որովհետեւ մարդիս իրան յայտնի են իւր գործած մեղքերը, սորա համար մեղաւոր ու չարագործ մարդի սիրտը միշտ ահ ու դողի մէջ է, որ չլինի թէ յանկարծ մի պատահմունքով մի բոլորում յայտնին իւր բոլոր արարմունքներն, որ միշտ և ամենայն կերպով, ամենայն հնարք ու ջանք բանեցնումէ ծածկելու, թաքցնելու, Բայց իւր մեղքը յայտնելու զօրիւնն ահա, որ սրտիցը չէ դուրս գալիս և ինքն իրանից ստատիկ դժգոհ լինելն ու անպարտ ինքն իրան վատ ասելն իւր արարմունքի համար այնքան տանջում են իրան, որ այլ ևս հանգստութիւն չէ կարում ամենեւին գտնիլ. ճարը կորած, — ինչպէս որ պատահել է այս, այն մարդին —, իւր զօրիւնն երկիւղից ու սրտի անհանգստութիւնից ազատելու համար, ինքը վեր է կենում, գնում, իւր յանցանքը խոստովանում, յայտնում, կամ թէ ասենք, ինքն իրան մատնում, ինքն իւր վերայ գանգատ տալիս թէ, ես այս մեղքի տէրն եմ, ես արգար դատաստանի խիստ պատժին արժանի եմ. Բանի քանի անգամ պատահել է, որ մարդասպանութիւն արած մարդի սիրտը այն ժամանակն է միայն հանգստացել, երբ որ զնացել է դատաւորին ու իւր մեղքն յայտնել: Քիչ է պատահել, որ շուրամանգ ու խաբեբայ մարդիկ ծուռ ճանապարհներ բռնելով ու խաբելով, վնասներ են տուել, տեսակ տեսակ զրկանք արել ուրիշներին, իւրեանց մահուան անկողիների մէջ չարչարել են ու հոգի տալ չեն կարողացել, մինչև որ իւրեանց խորամանկութիւնով ու խաբեբայութիւնով իւրեանց բերանովն իւրեանց արած ծուռնութիւնը ասել են ու ուղղել վնաս քաշած, կամ զրկած մարդիկներին կամ նոցա զաւակներին. նոցա հետ հաշտուել են, մի կերպ նոցա սիրտն առել ու յետոյ հանդիստ մեռել, Այնպէս մարդիկ ևս եղել են, որոց սարսափելի կատաղութիւնը խելք թռցնելու պատճառ է եղել, Այսէնը, առաջին եղբայ-

բաժանելու, այսպիսի երկկողից ու սրտի անհանդուրժելից, իրրեւ իւր գահճի մտրակի անտանելի հաբաճաններից աստանդական փախչումը ու թափառում աշխարհիս երեսը. նա ինքն իրանիցն էր հալածւում: Յուզան, Յիսուսի մատնիչը, այսպիսի դժոխային տանջանքից ազատւելու համար, ինքն իրան սպանեց, խեղդւելով: Այսօր ևս չկա՞ն խելագարների հիւանդանոցներում (գժանոցներում)՝ գտնւած մարդիկների մէջ, իսկ այդպիսիները, որոց տեսնողը սաստիկ մեղանշումէ, և ա՛խ, քանիսը այդ ողորմելիներից արդէն իրանք իրանց սպանել են, որ սրտի անտանելի տանջանքից գերեզմանում հանգստութիւն գտնե՛ն: Ահա այս է խղճմբտանքի սարսափելի զօրութիւնը:

Բայց բարի խղճմտանքն ևս այնպէս աստուածապէս է մեզ վարձատրում, ինչպէս որ արհամարհւած ու անարգւած առաքինութիւնը վրէժխնդիր է լինում: Ով որ մաքուր ու հանգիստ խղճմտանք ունի, տխրութիւն չկայ ոչ նորա սրտումը, ոչ երեսի վերայ. ուրախ է նա և իրան՝ պատահած ամեն մարդիկներին ևս տեսնելով: Միայն իրա բարեկամներն է տեսնում. որովհետեւ գիտէ թէ, ինքը ոչ իւր առաջին մեղաւոր է և ոչ ուրիշների, ում և իցէ մի վատութիւն անելով կամ խօսքով և կամ գործով: Նա ոչ դրից չէ քաշւում, ոչ դրից իրան հեռու չէ պահւում, ոչ դրից չէ փախչում, ոչ դրից մի վախ չունի թէ իւր պակասութիւնը կամ իւր արած մի վատ գործը կ'այտնեն, կամ երեսովը (երեսին) կտան, ամօթ կ'քաշի, անունը կ'ոտրւի, պատւից կ'ընկնի, կամ կ'իայտառւի: Նա հոգւով զուարթ է, սրտովն ուրախ, այսպէս է անց կենում նորա կեանքը: Ամեն մի փոխւող ժամն ինչ ուրախութիւն որ բերում, պարգեւումէ նորան, վայելումէ նա լիովին ու կատարելապէս. և անբաղդութիւնը որ ամեն կարծ նորա զլինն դալիս է՝ նորան չէ շշկլացնում. այլ ուշքը զլինն է հաւաքել տալիս, որ տղամարդի պէս տանի. նորան ոյժ է տալիս իւր զգացմունքն թէ՛ ինչ որ քաշումես, ինքդ մեղաւոր չես, ինքդ քո զլինիդ չես բերել այդ անբաղդութիւնը քո մեղքովդ, այլ բան է պատահել զլինիդ. աշխարհքումն ինչ ասես, որ չպատահի մարդիս, պէտք է քաշես, պէտք է տանես համբերութիւնով, պէտք է դիմանաս. դու տղամարդ ես, և որովհետեւ քո մեղքիցը չէ, սիրտդ մի՛ կ'ոտրիլ, Աստուած հետդ է՝

Նայեցէք այն հալածւածի վերայ, որ ամենը է և անմեղութեամբ շատ վիշտիւր ու նեղութիւններ է քաշում. ուրախ է նա սրտով, որովհետեւ մաքուր է խղճմտանքը, թողնումէ նա մինչև անգամ իւր հայրենիքի մէջ ունեցած բաղաւաւորութիւնը և աւելի լաւ է համարում աղքատութիւն անողի ցուպը ձեռքն առած, օտար տեղեր մանդալ ու ողորմութիւն հաւաքելով ապրել, մի Աստուածային հանգստութեամբ սրտի տուումէ նա իրան հալածողներից այն, ինչ որ մի ժամանակ Յիսուս ասել էր Գլթսեմանում « ես եմ, ում որ պառնումք »: Երկրաւոր անարդանքը նորան իւր պատւից ձգել չէ կարող, աշխարհիս որ և իցէ

վիշտն ու նեղութիւնը նորան իւր ունեցած երկնաւոր հանգստութիւնից շրկել չէ կարող: Մաքուր, անարատ խղճմտանքը մարդիս սրտի համար մի երկինք է՝ մի զօրութիւն է՝ որ շարերի վերայ իշխանութիւն է տալիս մեզ, մի պաշտպան Աստուած է մեզ համար մեր նեղութեան մէջ, մի խորիսն է մրրկի ժամանակ և մեր մահուան ամենակապոյտը բարձն է՝ որոյ վերայ կարող ենք մեր զլուխը ցած դնել ու հանգստանալ:

Ո՛վ սուրբ Աստուած, ակա երանի թէ այս մաքուր խղճմտանքի անպատմելի հանգստութիւնն ու խաղաղութիւնը միշտ և հանապազ իմս լինէր: Երանի թէ ոչ մի ժամանակ ոչ քո և ոչ իմ առաջին ամօթ քաշելու տեղ ունենայի իմ արարմունքիցս: Երանի թէ ոչ մի ժամանակ չզղայի վատ խղճմտանքի ինձ պատճառած ահն ու երկիւղը, ոչ մի ժամանակ չզգայի փռչմանութիւնի սաստիկ ցաւը, որ օձի թունաւոր խայթոցի նման սիրտս թունաւորելով, պիտի անտանելի կերպով տանջէ ի՛նձ:

Ես մի թոյլ ու տկար արարած եմ, զգու՛մեմ իմ ողորմելի դու՛թիւնս կարելի է, որ իմ թեթեամտութիւնիցս տարւած, մի շտապ ու սխալ քոյլ անեմ՝ կարելի է, որ կրքից յուզւած, աչքս մօթ կոխած, այլ ևս ինքս անդամ չիմանալով թէ ի՛նչ բանի վերայ եմ ու ի՛նչ եմ՝ ա՛նում, ու քո սուրբ կամքը մոռանամ: Այն ժամանակ, իսկ այն ժամանակ, ո՛վ իմ խղճմտանք, դու լինիս իմ աստօրնու թիւնս իմ անմեղութիւնս, իմ սրտիս հանգստութեան պահապանը, ճշմարիտ և ազնիւ բանի Աստուծային զղացումնս ինձ, իմ առաջն ընկած, ճանապարհս ցոյց տուողը լինի, որ ինքս իմ աչքիցս չբնկնեմ և իմ Աստուծանիցս չհեռանամ, և ոչ քեզանից, ով սիրկիչ, որոյ խօքով ցանկանում եմ ես ինձ սրբացնել:

Ձէ՛, չէ՛ իմ Աստուծաս, ի դուր տեղը չէ, որ դու իմ սրտիս մէջն ես դրել այն դատաւորին, որ իմ մտքերս, խօսքերս և գործերս քննումէ ու դատում: Խղճմտանքի յայնք և յայնք է, մի՞ թէ կարող եմ մտքիցս անցկացնել այդ ձայնը բանի տեղ չդնելու: Ձէ՛, թէ և շատ դժուար ևս լինէր ինձ համար իմ շար կրքերս ու ցանկութիւններս զսպելու ու յաղթելու: Բայց և այնպէս, ո՛վ իմ Աստուած, իմ հոգւոյս հրապարակաւ արած ուխտը լսիր, ցանկանումեմ ես մաքուր և անպարտաւ մնալ, աւելի լաւ է, որ բոլոր աշխարհս ինձ անաղ անի, ամենայն մարդիկ իմ վերայ ծիծաղեն, աւելի լաւ է աղքատ լինիմ, աւելի լաւ է քաղցած ու ծարաւ մնամ, ողորմելի դու՛թեան մէջ լինիմ, վերջապէս՝ աւելի լաւ է մեռնեմ, քան թէ մի մեղք անեմ, մի յանցանքի տէր լինիմ և ինքս իմ առաջին իմ պատիւս կորցնեմ: Միայն սրտանց ու լի յուսով աչքերս երկինք դէպ ի քեզ ձգեմ, այլ ևս ի՛նչ եմ որ ինձ համար այն ժամանակ այս աշխարհիս նեղութիւնները, Միայն զգայ հողիս, որ Քեզ հաճոյ եմ արդէն երջանիկ կլինիմ: Քո սուրբ Հոգւոյդ զօրութիւնովը զորացուր ինձ և Քո Հոգիդ ցոյց տայ և տանի ինձ իմ ճանապարհներս: Փրկիր ինձ ամենայն շարից՝

(Թ. արգ. Ժ.)

Գ. Ե. Աղաթ.

ԸՆԴԴԻՄԱԽՍԱՌԹԻՒՆ,

ՎԱՐԴԱՆ ԵՒ ՎԱՍԱԿ.

(«Արար» 1880 Նոյեմբեր):

Վարդան.

Արկին տտում եմ, պատմութեան մի երեսն ես կարգացել, Պարսիկը ոչ մի ժամանակ չէ օգնել Հայոց, այլ պարթևական տոհմն էր մեզ բարեկամ, սկսած մեծ Արշակից մինչ վերջին Արտաւան թագաւորը. իսկ Սասանեան Արտաշէից մինչ յազկերտ Բ. զուցէ և միշտ, մեր ազգի անհաշտ թշնամի է եղել, բայց Յոյները շատ և շատ անգամ օգնել են մեզ: Պապ և Վարազդատ թագաւորները պարտաւոր էին երախտագէտ լինել Յունաց, իբրև բարերարի, բայց ապերախտ դաճեցան ու պատժեցան արդարապէս: Հայկազանց իշխանութեան ժամանակ միայն օգնել են մեզ Պարսից թագաւորները և փոխադարձ ստացել են մեր կրկնակի օգնութիւնը: Ահա պատմութեան անցեալը, իսկ ներկայն պարզ է ամեն Հայու աչաց առաջ: Անացիր թէ, Յագկերտ տալիս է մեզ իշխանութիւն, ոչ Վռամն իրաւունք ունէր կամ կարող էր բառնալ մեր իշխանութիւնը և ոչ Յագկերտ կարող է տալ կրկին, միմայն մեր անմիաբանութիւնը զրկէց մեզ իշխանութիւնից, և մեր միութիւնը միայն կարող է կրկին ձեռք բերել զայն, յիմար է այն ազգը, որ ինքն անմիաբան և անշարժ նստած ցանկանումէ այլոց օգնութեամբ իշխանութիւն և ազատութիւն ձեռք բերել. մեք այն ժամանակն յիմարացանք, որ չլսեցինք մեր բարերար Սահակայ խրատուց, մեր հիւանդ ոչխարը փոխեցինք Պարսից առողջ զաղանի հետ, մեր ազատութիւնը ծախեցինք կամաւ, մեր արթուն, անձնազիր ու երախտաւոր հովիւ զաւաղանը տւինք փառամոլ, տգէտ Վաղիշոյին և Բրբքիշոյին, որոց ձեռք մեր Ս. եկեղեցու մէջ տգէտ, մոլի և վատ Պետրոս ու Օանգակ պաշտօնեաներով լցրինք: Այո ցաւալի և դառն ճշմարտութեան մեք ականատես վիպ եմք, զոր մեր նախորդները դործեցին. մեք բոլորովին յիմար կ'ըլինեմք՝ եթէ հետևեմք մեր նախնեաց ազգակործան խորհրդին և գործին: Տէր մարդսան, մեք տակաւին բոլորովին յաղթաւած չեմք, կարող եմք կրկին անկախութիւն կամ ինքնավարութիւն ձեռք բերել, եթէ միաբանեմք, եթէ լսեմք մեր հովիւ Յովսէփ եպիսկոպոսին, դաշնակցեմք նաև մեր

կրօնակից Յունաց և Աղուանից հետ, կարօղ կլինիմք ոչ միայն պահպանել քրիստոնէութիւնը, ձեռք բերել մեր թագաւորութիւնը, այլ նաև բառնալ Պարսկաստանից կռապաշտութեան խաւարը. բայց նախ քան այդ ամենը պէտքէ մեր կրօնական և քաղաքական ոյժը միացնեմք, բառնամք մեր մէջից կռապաշտական աղանդներն ու նախապաշարմունքները, որ դեռ Հայաստանի մոլթ անկիւններում ծածկւած են: Յորդորեմք ուռումնական անձանց, յանձն առնուլ քարոզութեան պաշտօն, գնալ քարոզել նորանց ուղիղ հաւատը և ազգային եկեղեցու ծոց մտցնել: Որովհետև մի ազգի անդամոց մէջ ծագած զանազան աղանդներն իբրև որոմն ապականում են մաքուր ցորեանը, թուլացնում են ազգային միութեան զաղափարն ու կապը. ազգի մէջ ծագած աղանդներն. այո՛, փուշ են և խեղդում են ընտիր բոյսերը, եթէ չեմք կարօղ իբաց քաղել որոմն ու փուշը, գոնէ աշխատիմք արթուն պահպաններ դնել, որ թշնամին չհամարձակի շարունակ ցանկել որոմն ու փուշ: Յազկերտ այսօր կրօնի պատրուակաւ է պատերազմում, վաղն անշուշտ լեզուի և դպրութեան, միւս օրն Հայրենեաց համար պիտի պատերազմի. յիշիր Շապուհի արածը՝ որ մեր Հայրենիքը յափշտակելու համար էր պատերազմում, բայց նախ և առաջ աշխատում էր ուրացող Մէհրուժանի ձեռք հաւաքել, այրել զրեանքը, մշտապէս տիրելու նպատակաւ: Ուրեմն մեք երբ այժմից չմիանամք, չլսեմք մեր կրօնապետին, փոխեմք մեր կրօնն իշխանութիւն ձեռք բերելու դիտմամբ՝ մեր մէջ կրօնական կուսակցութիւններ պիտի ծաղին, ներքին պատերազմներ պիտի օգնեն արտաքին պատերազմին, ու սպառի մեր ոյժը, այն ժամանակ մեք մեր ձեռք պիտի թաղեմք մեր ապագայ յոյսը, և ականատես պիտի լինիմք կոշտանման Հայ լեզուի, դպրութեան, ազգութեան և Հայրենեաց, բոլորովին ի մի ձուլւելով Պարսից հետ, և ո՞գիտէ, ժամանակի հոսանքն ինչ տեսակ կրօն մտցնէ նաև Պարսից մէջ և մեք նոցա հետ արդէն միացած, ազգովին նոյն կրօնին զիւեմք ապագային: Ուստի մեր ազգի շահը պահանջում է պաշտպանել մեր Արօնն իբրև կապ միութեան ազգի:

Վասակ.

Յունաց վերայ յոյս դնել կարելի չէ, նոքա խաբող, նենդ և խաղախ են, նոքա ցանկանում են մեզ կրօնքով միացնել իւրեանց հետ և ի մի ձուլել, իսկ Աղուանք մեզանից աւելի կարօտ են օգնութեան,

մեք մեր անգլուխ վարչութեամբ եթէ պատերազմելու յանդիմանք,
Պարսից անթիւ զօրաց նախաձաշիկ անգամ լինելու քիչ եմք, այն
ժամանակ այդ քո օգային ամրոցներդ օղի մէջ պիտի ցնդին, մի ա-
ւուր մէջ Հայ անունը պիտի ջնջւի աշխարհի երեսից, և այդ քո
պաշտած ու պաշտպանել ուզած կրօնդ պիտի կորցնէ իւր զոյու-
թիւնը:

Վարդան.

Բայց պէտքէ յուսալ աներկբայ, որ Հայոց միութիւնը հրաշք-
ներ կտրէ զործել, վաճառ զի ամեն անգամ որ յաղթել եմք օտար-
ներից, միմիայն մեր երկպառակութիւնը և ներքին պատերազմն է
եղել սկզբնապատճառ, որոյ համար օտար ազգիւն տշխատում են
նախ մեր միութիւնը ցրել, բաժանել ու տիրել: Մեր մէջ զբ-
բաղվաբար ազգային միութեան ոգին մեռած է, որովհետեւ Հայ
ազգը զանազան ազգաց հատուածներից է բաղկացել. իւրաքանչիւր
ցիղն իւր յատուկ բնաւորութիւնն ունի. միայն կրօնի մէջ կարելի
է յուսալ միութիւն, որ ամենիս սեպհական է, աշխարհական փա-
ռաց համար դժուար են միանում Հայերը. թող ներքի ինձ ասել,
որ մեր այնքան չենք զարգացել, որ մեր հայրենի ժառանգութիւնը,
կամ մեր քրտինքով ձեռք բերած կամ պարզեւ ստացած սեպհա-
կանութիւնը զոհեմք մի տոհմի կամ մի անձի համար, նորան տէր և
իշխան կարգել ընդհանրութեան, թէև զարդացեալ ազգաց էլ
դժուար է այս: Եւ ամենայն յօժարութեամբ յանձն կառնելի իմ
գնդիս հետ թափել մեր արեան վերջին կաթիլներն զքեզ թագա-
ւոր պսակել Հայոց և պաշտպանել, եթէ մեր նախարարաց մեծ
մասն ինձ հետ միաբանէր այդ մասին, և ներքին խռովութիւն և
պատերազմ չծագէր մեր մէջ: Բայց երբ այժմ այս անկարելի է հա-
մարում, թերեւս ապագայում շատ հեշտ լինի, երբ զու միաբա-
նիս մեզ հետ, պաշտպանել կրօն, յաղթել Պարսից գոռոզութեան.
այն ժամանակ ամբողջ ազգը կը համաձայնի նախադասութեան
փառքն ու պատիւը տոհմական ժառանգութեամբ տալ քեզ իբրեւ
վարձ և պարգև կրօն, ազգ, լեզու, դպրութիւն և հայրենիք ազա-
տող բարերարի: Նաև քաջ համոզել եմ, որ Հայերը տակաւին
այնչափ չեն զարգացել, քաղաքակրթել և լուսաւորել: որ կարեւ
նան հանրապետական կամ հասարակապետական կարգով կառա-
վարել: Ուրեմն ապահով կառավարութիւն կրօնական կառավա-

բուժիչն է, որ մեր կրօնականաց պէտքէ տալ, այն ևս ոչ առհասարակ
 Ժառանգութեամբ, այլ ազգային ընտրութեամբ, լաւադուռին
 տալով, հնազանդելով նոցա, մինչ ժամանակն ու հանգամանքն
 որոշէ քաղաքական և կրօնական կառավարութեան պաշտօնները,
 դարձեալ երկուքն ևս միմեանց զուգընթաց՝ և աւրնշակից դրու-
 թեան մէջ պահելով: Տէր մարդպան, ևս օղային ամբոյններ չեմ շի-
 նում, այլ փորձի և իրականութեան տեսակէտից եմ խօսում:
 Յազկերտ քաջ զիտէ որ մեզ բաժանելով միայն կարող է յաղ-
 թել. գիտէ նաև որ բռնութեամբ չի կարող մեզ կրօնափոխ անել
 ազգովին, ուստի քաղաքագիտական խորամանկութեամբ, քեզ կամ
 ինձ կամ մի ուրիշի պիտի խոստանայ տալ Հայոց թագաւորի թագն
 ու դաւազան, գուցէ և խոստացել է մի քանիսին ևս, որպէս զի
 մեր մէջ կրկին ներքին չփոխութիւն և խռովութիւն յարուցանել,
 մեր ոյժն սպառէ և յետոյ առանց դժարութեան կարօղանայ ար-
 քել և իւր նպատակին հասնիլ, կրօնիւ և ազգաւ միացնելով
 զմեզ իւր ազգի հետ: Վասն զի այն իշխանն որ ազգի համահա-
 ճութեամբ չէ եղել իշխան, նա չէ կարող ապահով իշխանութիւն
 վարել և համակրութիւն դնել ազգից, ուրեմն մեզ հարկաւոր
 չէ Յազկերտի խոստացած կամ տուած իշխանութիւնը, նա այսօր
 քեզ մարդպան է կարգել, ինձ սպարապետ է զրել, վաղն ինքնա-
 հաճութեամբ կամ մի ըմբոստ չարախօսի զրգմամբ կը զրկէ նոյն
 պաշտօնից և ուրիշի կը յանձնէ. ուրեմն մեր այն ժամանակ միայն
 ապահով կլինիմք և կարող կլինիմք պարծելու մեր իշխանութեան
 փառաց ու պատուոյ վերայ, երբ ազգ ինքն առանց մեր հետամուտ-
 թեան ապ մեզ: Չպէտքէ բնաւ յոյս դնել ոչ Յազկերտի և ոչ մեր
 պաշտօնի վերայ, առ այժմ յօժարութեամբ կըտամք նորա բոլոր
 ծանր հարկերը, միայն թէ նա մեր կրօնին ձեռնամուխ չլինի, մեր
 եկեղեցու դռնից ներս ոտ չիփսէ. ապա թէ ոչ մեր իհարկից ստիպեալ
 կըպարտաւորենք ապստամբել նորանից, կամ Յունաց կողմն անց-
 նել կամ ինքնուրոյն պատերազմել, պառնաւոր կերպով յաղթել
 կամ յաղթուել, ապազայ սերնդոց նզովից և արհամարհանաց չն-
 թարկել մեր յիշատակը, այս կերպով, այս նպատակաւ յաղթու-
 թիւնն ու պարտութիւնը մի և նոյն մրցանակը կըտայ մեզ, ներկայի
 և ապագայի ձեռօք, թող թէ երկնաւոր հանդիսադիրը կլարձատրէ
 մեզ անշուշտ, մեր նպատակի համեմատ,

Պատակ.

Տակաւին մի և նոյն յամառութեան մէջ ես, չկարացի համոզել քեզ, որ ի զուր է ընդդիմանալ Յազկերտին, մեք կարող չեմք մի քանի հազար խառնիճաղանձներով պարսից անթիւ բազմութեան դէմ դնել, ներկայ և ապագայ ազգերը մեզ յիմար և յանդուգն պիտի համարեն. հազար անգամ կրկնեցի որ մեր անբաղաքագէտ հոգևորականաց լսելն Հայրենեաց և ազգի կորուստ կը պատճառէ. հազար անգամ կրկնեցի որ Պարսիկը մեզ թշնամի չէ, մի թիզ հող չէ պահանջում մեզանից, գուցէ և կօշնէ մեզ, խիչ Յունաց ձեռքից Հայաստանի Արեւմտեան մասն էլ, Աշխարհի վերայ ամէն ազգ իւր կրօնը նախապատիւ է համարում, և միանգամայն ճշմարիտ և ուղղափառ, կարելի է որ բոլորն էլ ճշմարիտ լինին, կամ սուտ և սխալ. մի՞թէ մեր բոլոր նախնիք դժոխք դնացին, մեր այժմեան կրօնը չունենալու պատճառաւ: Ամեն բան պէտք է խոնարհի ժամանակի պահանջին, դու պատմագէտ ես և դիտես Հայոց անցեալը: Հայկից մինչ Անուշաւան աստուածապաշտ էին, անտի մինչ Հայկազանց տէրութեան վերջը և Արշակունեաց Արշամեան Աբգար նմանօղ եղան օտար ազգաց, խոնարհեցան ժամանակի պահանջին, կռապաշտութեան զիմեցին ազգովին, Աբգար միայն ընդունեց քրիստոնէական հաւատը, բորոտութիւնից բժշկւելու յուսով, որ առանց նորան էլ գուցէ կը բժշկէր, նորանից յետոյ իւր յաջորդները կրկին կռապաշտութեան մէջ ընկան մինչ Տրդատ, որ համոզւելով կամ խաբւելով պարթև Պրիգորին, կամ թերեւ համաձայնելով ժամանակի պահանջին, հեռւեցաւ Յունաց մեծն Աստանդիանոս կայսեր, թողուց կռապաշտութիւնը, իբրեւ մի քաջ և անգութ յեղափոխապետ անխնայ կործանեց հոյակապ կռատուններն, որոնք զարդ էին Հայաստանին իւրեանց ճարտարարւեստ շքեղութեամբ. բռնի քրիստոնէութիւն ընդունել տուեց Հայոց: Եւ եթէ լաւ ուշադրութեամբ քննենք, Հայերը կռապաշտութեան կրօնիւ աւելի միաբան, ազգասէր, հայրենասէր, առաքինի, քաջ և յաղթող էին, քան քրիստոնէական կրօնիւ, որ մարմնոյ զրկանաց և թշուառութեան պատճառ է, թէ նորանով մի բարի պիտի լինի հոգուն, այն էլ կասկածելի է, ու երեւակայական: Այժմ ժամանակի պահանջն ու Յազկերտ պահանջում են կրկին ազգովին կրօնափոխութիւն, պէտք է հնազանդիլ, եթէ կամենում եմք աշխարհի երեսի վերայ իբրեւ ազգ ապրիլ և ապագայ ունենալ, Հրէից պէս չզրկւիլ ամենայն յաջո-

դուժիւնից, և հայրենիքից, որք յամառութեամբ արհամարհեցին աշխարհի յաղթող տիրողներին, Խաբեբայ Մովսէսի գուշակութեանց վերայ դնելով իւրեանց յոյսը, ի վերջոյ տիրել աշխարհի։ Հրէից ազգն իւր կրօնիւ թէ լաւ ապագայ ունենայ, Հայն ևս թող յուսայ ունենալ այս կրօնիւ, որ ատելի է թէ յաղթող Պարսից և թէ նոյն իսկ ակամայ պաշտօններին։

Վարդան.

Շատ խիստ և սխալ դատողութիւն ևս անուամբ թողումք հոգեւոր կէտը, կրկին ազգային տեսակէտից դիտենք մեր կրօնին, մեք այժմ քաղաքական իշխանութեան աստիճանից վայր իջել եմք, մօտ եմք խորխորատի մէջ ընկնելու, սանդուխի ներքին աստիճանի վերայ կանգնած մի նեցուկ և յենարան ունիմք մեր ձեռք, նորանով կարելի է մի օր վեր բարձրանալու յոյս ունենալ, և այս նեցուկն ու յենարանը կրօնն է, եթէ թողումք զայն և օտարի կրօնն ընդունեմք, ինչպէս ասացի, լեզուով և ազգութեամբ ևս կը ձուլւեմք նոցա հետ, ազգի ապագայ սերունդն իբրեւ խորթ որդի պիտի մտնի ապ իւրեանց պատմական ծագման, կամ հայրենեաց վերայ. յայտնի օրինակներ մեր առաջ կան, դու վեր ի վերոյ ակնարկեցիր Հայոց կրօնափոխութեան ժամանակները միայն, պէտք է քննել և իմաստասիրել նախ թէ Հայ ազգն, ինչ ազգերից, ինչ առհմերից է բաղկացել, եղիւ մի խմոր, և յետոյ կրօնը քննել։ Հայ ազգ միայն Հայկի սերունդը չէ, բազմաթիւ ազգերից հաւաքածոյ մի ձուլւած է. Հայկի անունով Հայ կոչւեցան նախ իրան հնազանդող ազգերն իւր սերունդի հետ, յետոյ Արծրունիք, Վնունիք Վանանիդեանք, Բաղրատունիք, Արշակունիք, Առաւիղեանք, Վանանդեցիք, Մամիկոնեանք, և ուրիշ շատ ցեղեր, զանազան ազգաց հաւաքածներ, դաղթականներ, երբ միացան Հայ տարրի հետ, թէ կռապաշտութեան և թէ քրիստոնէական կրօնիւ, թողին իւրեանց բնիկ լեզուն, դպրութիւն, հայրենիք և ազգ, և այսօր միայն Հայ կրօնի և ազգի օգուան են խորհում, պատճառն հայ կրօնիւ մի ձուլւելն է, որք Հայ անունով մկրտւել են, Հայ լեզուն և դպրութիւնն ունին, Հայաստանում սեպհական հայրենիք, էլ բնաւ չեն յիշում իւրեանց պատմական անցեալը, իւրեանց ծագումը, բնիկ ազգն ու լեզուն կամ հայրենիքը, որովհետեւ Հայ տարրը զօրեղ էր և շատ կուլ տուեց և կորցրեց իւր մէջ, միացրեց իւր հետ ինչպէս ծովը ջրի

կաթիլները: Քննիր տես, Երծրունիք կամ Գնունիք որ Ասորի էին, այժմ ունի՞ն Ասորի լեզու կամ կրօն, սիրճւմ են Ասորեստան իբրև իւրեանց հայրենիք: Բազրատունիք՝ որ Հրէայ էին, այժմ ունի՞ն Մովսիսական կրօն, Եբրայական լեզու, սիրճւմ են Աւետեաց երկիրն իբրև իւրեանց հին հայրենիք, ցանկանճւմ են վերադառնալ նորա ծոցը: Նոյնպէս Քանանացի Քանանիդեանք, Ալան Առաւիղեանք, Պուլլար Վանանդեցիք. մէք Չինացի Մամիկոնեանքս ունի՞մք մեր նախնական լեզուն ու կրօնը: Այսպէս նաև շատ ցեղեր կորած են զանազան ազգաց մէջ: Ուր են հին ազգերը, Բաբելացիք, Մակեդոնացիք, Եգիպտացիք, Հռովմացիք, Ալեքսանդացիք, Եբրայացի քրիստոնեայք, և այլն, կորան կամ միացան այն ազգի հետ՝ որ ազգի կրօնն որ ընդունեցին: Եթէ կամենում ես ականատես ել մի ազգ, նորա մէջ կրօնական բաժանումներ և ազանդներ ցանի, բաւական է, տխրացաւ այն ազգը. եթէ կամենում ես մի ազգ ջնջել աշխարհի երեսից, նոցա կրօնը միացուր մի հզօր անբող ազգի կրօնի հետ, բաւական է, կորաւ այն ազգը. եթէ կամենում ես բառնալ մի ազգի լեզուն, ջնջիր նոցա դպրութիւնը: Ի՞նչ է զանազան ազգաց սարսափելի ծախուց պատճառն, որ անում են, իւրեանց կրօնակիցներ որսալու դիտամբ. յատուկ առաքեալներ ուղարկելով զանազան ազգաց և երկրի մէջ. ուրիշ նպատակ չունին, այլ միայն իւրեանց ազգն սաւարացնելու նպատակ: Ի՞նչի անբող ազգն ստիպումէ հպատակաց իւր լեզուն խօսել, դարձեալ նոյն ի մի ձուլելու նպատակն է: Որովհետեւ բնական է, կրօնաւիժը սատիկ սխերիմ թշնամի է դառնում իւր թողած կրօնին և նորա պաշտողներին, ցանկանում է իւր հետ միացնել ամբողջութիւնն, որ ինքն հատուածեալ չերևի, որ իւր նոր ընդունած կրօնին հաւատարիմ երևի, նոր սիրած — յարած ազգից յարգութիւն դանկ: Եթէ իւր թողած կրօնն ուղղափառ էր և նոր ընդունածն ևս ուղղափառ է, նա ոչ այնքան կրօնաւիժ և կրօնութեաց է, որքան ազգաւիժ է և ազգութեաց. զորօրինակ, եթէ մէք Հայերս, դառնամք Յունադաւան կամ Պապական, կրօնաւիժն չեմք լինում, այլ ազգաւիժ, թէև սկիզբը միայն կրօնաւիժն երևում, բայց մի քիչ ժամանակից յետոյ, Յոյն կամ Պապական անուն պիտի կրենք և այլք ևս նոյն անունով պիտի ճանաչեն զմեզ: Եթէ թողած կրօնն անուղիղ էր և սուտ, նոր ընդունածն ուղիղ և ճշմարիտ է, կամ թողած կրօնն ուղիղ և ճշմարիտ էր, նոր ընդունածն անուղիղ և սուտ է, այս եր-

կու հանդամանքի մէջ կրօնափոխութիւն կրօնափոխ է և թէ ազգափոխ, այս տարբերութեամբ, որ առաջին տեսակ կրօնափոխութիւնը, եթէ չունի մարմնոյ օգուտ, գէթ հոգու օգուտն ունի, իսկ երկրորդ տեսակն, ուղղութիւնից դէպի անուղիղ դիմելն, բոլորովին յիմարութիւն է, կորուստ է հոգու և քնաց ազգի: Աւրիշ օրինակ ևս, երբ մի հարազատ որդի թողու, ուրանայ իւր առաքինի ծնողը, սիրէ մի ուրիշ առաքինի անձն իրբ և իւր ծնող, հայրանենդ է նա, բայց ոչ մոլի, եթէ հարազատ ծնողն մոլի է, որդին թողու զայն և մի տաքինի անձն իւր ծնող ընդունի, թէպէտ գործն հայրամոռութիւն է, բայց առաքինութիւն է, իսկ եթէ թողու տաքինի ծնողը, և զմոլին ընդունի իրբ և ծնող, ապերախութիւն է, մոլութիւն է և յիմարութիւն, ահա կրօնափոխութեան պատկերը: Բոլորովին տարբեր և ուրիշ պատկեր ու երևոյթ է, երբ մի ազգի իշխանութիւն մի յանկարծակի յեղափոխութեամբ ազգովին դիմէ դէպի նոր մի կրօն, թողու հինը, իւր լեզուից, գպրութիւնից կամ ազգից ոչինչ չէ կորցնում, եթէ ունենայ նոր կրօնի հետ իւր ազգային սովորութիւնը մի տարբեր ծէս և արարողութիւն կրօնի և լեզուն: Ինչպէս Հայերը երկու անգամ ազգովին կրօնափոխութեամբ չմտածելն ազգի գոյութեանը, զատառով Աստուածապաշտութիւնից դէպի կռապաշտութիւն և կրկին կռապաշտութիւնից դէպի Քրիստոնէութիւն: Արդ համար և Քրիստոնէութիւնն ունի զանազան ձիւղեր, ըստ թւոյ ազգութեան, տարբեր ծէս և արարողութիւն կրօնի ըստ բնասորութեան աղբայ: Առաքեալներն ևս երբ փռեցան աշխարհ, քարոզելին քրիստոնէական հաւատն, ազգաց սովորութեան համաձայն ծէսեր և աւանդութիւններ սահմանեցին: Մինչ Ասորոս ներում էր Հռէայ հաւատացեալներին թլպատութեանը և մկրտում էր, բայց թաղէս և Քարգուղիմէոս առաքեալները Հայաստանի մէջ բնակ թլպատութեան վերայ չխօսեցին, որովհետեւ Հայերը չունէին թլպատութեան սովորութիւն, նոյնպէս և միւս առաքեալները հեթանոսաց մէջ. նոցա հեռեկեցան և իւրեանց յաջորդներն, ինչ ազգի մէջ քարոզելին զՔրիստոս, նոյն ազգի սովորութեան համաձայն ծէսեր և աւանդութիւններ կարգեցին, մինչև անգամ կռապաշտութեան այն սովորութիւններն, որ քրիստոնէական հաւատոյ դէմ չէին, անփոփոխ թողին: Ազգափոխութիւնը նոցա նպատակից շատ հեռու էր, նոքա քարոզում էին «մի հօտ և մի հովիւ» բարոյական մտօք, այսինքն բոլոր մարդիկ իբրեւ մի հօտ հետեւիլ մի Հովիւ Յիսուսի:

Բայց դարերից յետոյ, ազգանէրներն սկսեցին քարոզել բառի բուն նշանակութեամբ «մի հօտ մի հովիւ» ազգութեան թիւն, մի ազգ, մի հօտ, մի տէրութիւն, մի թագաւոր, մի օրէնք, մի ձէս, մի արարողութիւն, երկնքում մի արեգակն, երկրում մի թագաւոր: Աւայսնպատակաւ ամէն հզօր ազգ յանկացան և յանկանում են սուրբացնել իւրեանց ազգի թիւը կրօնի պատճառաւ, տարբեր կարծիք ունեցողներին զառն ամենջանաց մասնելով, իսկ նկուն ազգերը պաշտպանեցին և պաշտպանում են իւրեանց ազգի ամբողջութիւնը կրօնափոխութեան քարոզողներից, որոնք կրօնի պատճառաւ մարդիկ են որսում կամ գողանում, յափշտակում: Մագեցան ազգային պատերազմներ կրօնի վարագուրի կամ դիմակի տակ: Աւստի, ամէն դաշնակցութեան և հաշտագրութեան մէջ դրին և պիտի գնեն «կրօնական ազատութիւն» իբրեւ առաջին պայման, որ սիրելի է յաղթողին և յաղթեալին: Աւստի զի հզօր ու յաղթող ազգն այս կրօնական ազատութեան պայմանն ընդունումէ այն նպատակով, որ ազատութեամբ քարոզէ և որսայ տկար ազգաց ղէպի իւր կրօնն ու ազգութիւնը, իսկ տկար ազգն ես ընդունում է կրօնական ազատութիւնն իբրեւ վահան, այնու պաշտպանել իւր, ազգի ամբողջութիւնը և չթողուլ օտարին մեծա գործել իւր ազգի և եկեղեցու ինքնօրոշնութեան մէջ, բռնի որսալ կամ յափշտակել իւր անդամները, խորթացնել իրանից և միացնել օտարի հետ: Այսպէս ահա այս կրօնական ազատութեան պայմանը միշտ կրկնուել է և պիտի կրկնուի յաղթողի և յաղթեալի բարեկամական դաշնագրի մէջ, իւրաքանչիւր ազգն իւր օգուտը միայն խորհելով: Աւերմն մեք Հայոցն էլ պարտաւոր ենք առաջարկել այս պայմանն ամէն յաղթողին, մտաբերելով մեր օգուտը, եթէ ցանկանում ենք ապագայ ունենալ, և շարունակել մեր ազգի գոյութիւնը, որքան ժամանակ տրեղակն և լուսին շարունակեն իւրեանց շրջանները: Ահաք է հետեւել Հրէից ազգին, որ իւրեանց ազգի գոյութիւնը պահպանել են մինչև ցայժմ միայն պինտ պահելով իւրեանց կրօնը, որոնք թեւ վաղուց ընկած են քաղաքական իշխանութիւնից և ցրւած են աշխարհի մէջ, զրկւած հայրենիքից, ատել իղած են քրիստոնէից, բայց իբրեւ ազգ պարտաւոր էին պահել իւրեանց կրօնն, իբրեւ կապ միութեան ազգի, որոց թշուառութեան պատճառն ուրիշ բան չէ, այլ միայն իւրեանց ճշմարիտ կրօնի դէմ մեղանշելը, և զանազան ազանդների բաժանւելն է, չլսելով Մովսիսին և մարգարէից, ճմանաչելով

իւրեանց Փրկիչ Յիսուսին, որ ոչ թէ կրօնափոխութիւն էր քարոզում, այլ մի և նոյն ճշմարիտ կրօնն էր հաստատում, սուերն իրականի փոխելով և ազանդներ լուծելով :

(Աշարհահայտ)

Ս. Գ. Կ. Կ.

ՈՒՍՈՒՑՁԻ ԱՆՁ ՆԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆԸ .

1) Ուսուցչի անձնատրուքան նշանակութիւնը. — նկատարարի իրաւական մի ուսուցչի անհատական յատկութեանց վրայ. — պահանջումներ, որոնց պատճառով յատկանշուածներ ուսուցիչը. 2) Այս պահանջմանց բաժանումը: 3) Պահանջման նշանակութեան ուսուցչից, որպէս մարդուց, որպէս անհատից, որ նուիրած է իրան աշակերտների ուսուցման և կրթութեան, Ա) Յայտնի պատճառարարութիւն. Բ) Բաւականի նշանակութեան շնորհիւ. Գ) Համակրութիւն դէպի մանկանց ուսուցման և կրթութեան գործը. Դ) Սեր դէպի մանկունք և համբերութիւն. Ե) Կամքի հաստատութիւն և օրհնութիւն. Զ) Ինքնագոյութիւն. Է) Արթնութիւն. Ը) Խոնարհութիւն դէպի իւր պատճառարարութիւնը. Թ) Սովորութիւն ճշմարտ և սովորութիւն անգործ լինելու. Ժ) Հմտութիւն յարմարելու մանկանց հետ. ԺԱ) Հմտութիւն հաստատելու պատշաճ յարաբերութիւններ իւր պատշաճակիցների, աշակերտաց ծնողների և բարեկամների հետ:

Ուսուցչան օգնորութիւնը, ուսումնարանի կարգապահութիւնը և բարոյական ազդեցութիւնը աշակերտաց վրայ՝ կախած են, ինչպէս յայտնի է, ուսուցչի անձնատրուքանից: Ինչպէս էլ որ չփայլի ուսումնարանը իւր արտաքին աւելումով, ինչպիսի հմուտ կանոններ և ծրագիրներ չունենայ նա, այնու ամենայնիւ նա չի հասնիլ իւր նպատակին, եթէ նորա ուսուցիչը թոյլ է և անարժան իւր վսեմ կոչման: Ուսուցիչը ուսումնարանի հոգին է, նա է տալիս կեանք ուսումնարանին. առէք նորան և ամենայն ինչ մեռած է. Բայց նայենք, թէ ինչպիսի պահանջմանց բաժանումութիւն պիտի տայ ուսուցիչը, որ կարողանայ արդարացնել իւր այդ նշանակութիւնը:

Անհիմն կ'լինէր առաջարկել մի ընդհանուր օրինակ, որին ճշտապէս բաւականայնիք չինէր իւրաքանչիւր մի ուսուցչի պարտաւորութիւն: Եւրաքանչիւր մարդ այնքան անհատական առանձնութիւններ ունի իւր ներքին հոգեկան բնութեան մէջ, մինչև անգամ ընդհանուր մարդկային յատկութիւնները իւրեանց ոյժով այն աստիճան զանազան են առանձին անհատների մէջ, որ անկարելի է գտնել գոնէ երկու մարդ, որոնք հաւասարապէս ընդունակ լինէին բաւականութիւն տալ այս կամ այն պարտաւորութեան: Երկու իւրեանց կոչման միաջամբ արժանի ուսուցիչներ, իւրեանց հոգեկան բնութեամբ չեն կարող նմանիլ իրարու: Այս պատճառաւ, խօսելով ուսուցչի անձնատրուքանի վերայ, կարելի է ցոյց տալ միայն այն պահանջ-

մոնքները՝ որոնց բաւականացուցանելը անհրաժեշտ էին ուսուցման և կրթութեան գործի յառաջադիմութեան համար։ Այս պահանջմունքներին մի յայտնի աստիճանով պետքէ բաւականութիւն տայ իւրաքանչիւր մի ուսուցիչ։

Իսկ ինչ վերաբերումէ իւրաքանչիւր մի ուսուցչի անհատական առանձնութեանց, այդ մասին միայն կարելի է ասել, որ եթէ այդ առանձնութիւնները նպաստումեն երեխայոց ուսուցման և կրթութեան գործին, նոքա կազմումեն ուսուցչի արժանաւորութիւնները, հակառակ դէպքում, եթէ այդ առանձնութիւնները արգելք են դառնում գործի յառաջադիմութեան, նոքա կազմումեն ուսուցչի պակասութիւնները, որոնք երբեմն անընդունակ են դարձնում կատարելու իւր պարտքերը։ 2) Այն պահանջմունքները, որոնք առաջարկվումեն ուսուցչին, վերաբերումեն նորան 1, իբրեւ մարդու, 2, իբրեւ անհատի, որ նուիրած է իրան երեխայոց ուսուցման և կրթութեան գործին։ Ինչ վերաբերումէ առաջին տեսակ պահանջմանը, հարկէ նկատել, որ ուսուցիչը պետքէ լինի ազնիւ, բարի, կրօնասէր մի անձն։ Ուսուցիչը կենդանի օրինակ է աշակերտաց, իսկ բարի օրինակ լինելու համար, մարդս ինքը պետքէ ունենայ այդ յատկութիւնները։ Այն բարի, յատկութիւնները, որոնք ուսուցիչը կամենումէ զարթեցնել աշակերտաց մէջ, առաջ նա ինքը պիտի ունենայ իւր մէջ։ Առանց այս պայմանի կրթութիւնը երազականէ։ Օրինակի համար, անկարելի է աշակերտաց մէջ զարթեցնել կրօնական զգացմունք, եթէ ինքը, կրթողը, զուրկ է այդ զգացմունքից։ Ծածկել իւր յատուկ զգացմունքը այստեղ անկարելի է, որովհետեւ այդ կնշանակէր կեղծաւորել, իսկ կեղծաւորութիւնը ինքն ըստ ինքեան մի մեծ չարիք է։ Բացի սորանից, երեխայքը իսկզոյն գուշակումեն ուսուցչի յատուկ զգացմունքը և սորանով նա կորցնումէ իւր բարոյական ազդեցութիւնը աշակերտաց վրայ։ Ինչ որ ասեց կրօնական զգացմանց համար՝ մի և նոյնը ևս կարելի է ասել և բոլոր միւս բարձր զգացմանց ու բարոյական յատկութեանց մասին։

3) Զնոնքներով երկարօրէն այն պահանջմանց վրայ, որոնք առաջարկվումեն ուսուցչին, որպէս մարդու (այդ պահանջմունքը կազմումեն դիտութեան մի առանձին առարկայ — բարոյականութեան մասին) ցոյց տանք այն պահանջմունքները, որոնց պարտէ բաւականացուցանել ուսուցիչը, որպէս մի անձն, որ յանձն է առած երեխայոց ուսուցման և կրթութեան գործը։

ա) Երախայոց ուսուցման և կրթութեան գործի յառաջադիմութեան համար ուսուցիչը պետքէ ունենայ յայտնի նախապատրաստութիւն։ Անկարելի է ուրիշներին ուսուցանել այն՝ ինչ որ մարդս ինքը չգիտէ, և դժուար է երախայոց առաջ տանել ուսուցման և կրթութեան մէջ՝ քանի որ իւրեան անձանօթէ առաջ տանելու եղանակը։ Կարծել թէ՛ ուսուցչական պաշտօնը չէ պահանջում առանձին նախապատրաստութիւն և թէ՛ ինչ որ հարկաւորէ ուսուցչին, նա կարողէ ձեռք բերել իւր գործնականութեամբ, այդ մի և նոյն է. ինչպէս կարծել թէ՛ բժշկի գործունէութեան համար

հարկաւոր չէ ունենալ որ և իցէ նախապատրաստութիւն, որովհետեւ նա գործնականութեամբ կարողէ քաղել փոքր ի շատե տեղեկութիւն բժշկական գործունէութեան վերաբերեալ: Եւ ինչպէս երկրաշաղի է այդպիսի մի բժշկին հիւանդ յանձնելը, նոյնպէս և դուցէ աւելի ևս վտանգալի է նախապատրաստութիւն չունեցող ուսուցչին յանձնել մանկանց կրթութեան և ուսուցման պաշտօնը:

Ուսուցչի նախապատրաստութիւնը ընդհանրապէս պիտի բաղկանայ հետեւեալում. նա պիտի ունենայ մի ընդհանուր կրթութիւն, որ կարողաւ նայ հիմնաւորապէս ծանօթանալ այն առարկաների հետ, որոնց շրջանին վերաբերումեն իւր դասախօսութեանց համար ընտրած առարկաները, և նոյնպէս ծանօթ պիտի լինի մանկանց կանոնաւոր կրթելու և ուսուցանելու գիտութեան հետ:

Բ. Պատշաճ նախապատրաստութիւն ունեցող ուսուցիչը պետքէ ունենայ բաւականին մշակած լեզու: Լեզուն ուսուցչի այն կարեւոր գործիքն է, որով պիտի հաղորդէ նա իւր աշակերտներին ուսանելի առարկաները: Գործիքի լաւութիւնը կախածէ նորա արդիւնքը և ընդհանրապէս, եթէ ուսուցիչը շատ է կակաղում, կամ ծանրացնումէ իւր լեզուն անօգուտ և դժուարամարս բառերով, աշակերտները չեն կարող նորան հասկանալ. եթէ նա խօսումէ միակերպ ծանր, աշակերտները դադարումեն նորան լսելուց: Եթէ նա շտապումէ կամ անհետեւաբար մի մտքից թռչումէ միւսը, երեւի այլը միջոց և դժ չեն ունենալ նորա միտքը ըմբռնելու. եթէ նա խօսումէ ցածր, աշակերտները չեն լսում նորան: Այս պատճառաւ ուսուցիչը պիտի աշխատէ, որ իւր լեզուն լինի ճիշտ, պարզ և հասկանալի, երկխոյսոց համար, բաւականին աղիւշ և ոչ դուրս քերականական կանոններից:

Գ. Բացի պատշաճ նախապատրաստութիւնից և բաւականին զարգացած լեզուից, ուսուցիչը պիտի համակրէ ևս իւր գործունէութեան: Մեծ դանաղանութիւն կարելի է նկատել այն ուսուցչի գործունէութեան արդիւնքի մէջ, երբ նա չէ խնայում ոչ մի ճիգ իւր գործի յառաջադիմութեան համար և այն ուսուցչի, որ զուրկ է այս յատկութիւնից: Ինչպէս որ նկատիչը չէ կարող ստեղծել ոչինչ արժանաւոր, եթէ նա չունի սէր դէպի իւր արհեստը, նոյնպէս և ուսուցիչը չէ կարող իւր գործունէութիւնից քաղել լաւ արդիւնք, եթէ նա չէ համակրում իւր պաշտօնին: Ուսուցչի համակրութիւնը դէպի իւր ընտրած գործը ծնեցնումէ նորա մէջ եռանդ և աշխոյժ, հակառակ դէպքում այս հոգեկան յատկութիւնները մեռնում, ողնջանում են նորա մէջ: Բացի սորանից, եթէ ուսուցիչը համակրումէ իւր գործին, նա զգումէ միշտ մի ներքին անգործութիւն, մի հանդիստ իր քնարաւականութիւն, իսկ երբեմն ևս մի աննկարագրելի քաղցրութիւն: Այս դէպքում նա յափշտակումէ իւր աշխատանքով, երախայոց ամեն մի յառաջագեմ քայլը ուրախացնումէ նորան: Այն միտքը, թէ նորա աշխատանքը ի զուր չէ անցնում, այլ ծնեց:

նումէ յուսալի բարիքներ, անգործացնումէ նորա սիրտը: Մանկանց անկեղծ հաւատը դէպի նա լցնումէ նորա սիրտը անասելի քաղցրութեամբ: Բայց իմէ ուսուցիչը համակրութեամբ չէ վերաբերում դէպի իւր պաշտօնը: Նա չէ կարօղ երեւք զգալ սրտի և հոգւոյ հանգստութիւն: Նա միշտ անբաւական է իրանից: Գործունէութիւնը ձանձրացնում նորան և ծնեցնումէ նորա մէջ այն անախորժ զգացումները, որոնք մեք զգումենք, երբ համակրութեամբ չենք վերաբերում: Դէպի մի որ և իցէ դորձ: Այս պատճառաւ առաջ քան թէ յանձն առնել երախայոց ուսուցման և կրթութեան գործը, մարդ պէտքէ հարցնէ ինքն իրեն, կարճ է նա արդեօք համակրել այդ հարցին: Եթէ այդ զգացմունքը դրականակէս չի պատասխանիլ այդ հարցին, այն ժամանակ ամենից լաւն այն է, որ նա բոլորովին ձեռք չտայ այս գործին թողնելով իւր տեղը նոցա, որոնք աւելի են տրամադրած դէպի այդ պաշտօնը: Արդհետև ուսուցչի դէպի իւր գործը համակրութեամբ վերաբերելը մեծ նշանակութիւն ունի երեխայոց յառաջդիմութեան համար: Ուստի անհրաժեշտ է որ ուսուցչիչը աշխատէ միշտ վառ պահել իւր մէջ այդ համակրական զգացումը, այնպէս որ այդ զգացումը տարեց տարի չկարօղանայ թուլանալ նորա մէջ: Երախայոց բնութեան ուսումնասիրելը, բարի մտքերով դրադելը, գործին վերաբերող գրութեաների ընթերցումը և որ զլիաւորն է, հետևողական իւրեան այն ամեն բանից, որոնք կարող են շեղել նորան իւր ուղղակի պարտաւորութիւններից, կարօղ են օգնել նորան: Այն բանը, որի հետ մեք սերտ ծանօթանումենք, որը կազմումէ մեր գործունէութեան զլիաւոր առարկան, ստանումէ մեզ համար մի առանձին հետաքրքրութիւն, օգուտ (интерес):

Դէպի իւր գործը համակրութեամբ վերաբերելը, յայտնումէ և ուսուցչի սէրը առ երախայքը: Այդ սէրը պիտի լրջուն ուսուցչի սրտի խորքերից և հաւաստութեամբ պիտի տարածուէ բոլոր աշակերտների վերայ: Ուսուցչի առ երախայքը ունեցած սէրը, ի հարկէ, պիտի լինի խելացի: Այդ սէրը պիտի արտայայտուի ոչ աշակերտների հետ շատախօսութիւն անելով, ոչ նոցա չարութիւնները ու խեղկատակութիւնները փաղաքշելով, այլ խելացի ու կանոնաւոր կրթութեան և ուսուցման մէջ: Խելացի սէրը չէ սահմանափակում միմայն ներկայով, այլ աչքի առաջ ունի և երեխայոց ապագան, առաջնորդելով նոցա այնպէս, որ նոցանից պատրաստուին ազնիւ և օգտակար քաղցիչներ: Այդպիսի սէր ունեցող ուսուցչիչը զուրկ չէ մի յայտնի աստիճան խստութիւնից աշակերտաց հետ: Սիրելով աշակերտներին, նա ցանկանումէ նոցա լաւը, նոցա կատարելագործութիւնը և հետևաբար վերաբերումէ մի յայտնի աստիճանի խստութեամբ դէպի աշակերտաց այն վարմունքները, որոնց մէջ նա տեսնումէ շեղում իւր նպատակից: Առ երեխայքը ունեցած խելացի սէրը առհասարակ լինումէ ուսուցչի համար ամենալաւ արաջնորդ աշակերտաց հետ ունեցած յարաբերութիւնների մէջ: Այդ սէրը շատ անգամ շատ ուղիղ

ցոյց է տալիս նորան՝ թէ ինչպէս պէտքէ վարել այս կամ այն մասնա-
ւոր դէպքում: Այդ սէրը օգնումէ նորան լինել համբերող: Սիրելով ե-
րախայրը ու ուրիշը թէ՛ իւր պահանջմանց և թէ՛ իւր բոլոր յարաբերու-
թեանց մէջ նոցա հետ միշտ աչքի առաջ է ունենում նոցա կարո-
ղութիւնը, նոցա դժը, նոցա բնութեան յատկանիշ երեւոյթները և համ-
բերութեամբ սպասումէ իւր գործունէութեան արդիւնքին:

Է, սիրոյ և համբերութեան հետ ուսուցիչը պիտի ունենայ հաստատ
կամք ու տակոնութիւն. առանց սոցա նա չէ կարող հասնել իւր նպա-
տակին: Որոշելով իւր նպատակը և այդ նպատակին հասնելու միջոցները
ուսուցիչը պատճառ չունի թոյլ և անվճռողական լինելու: Միայն նա կա-
րող է թոյլ լինել, ով չէ որոշել իւր աշխատութեանց նպատակը և նորան
հասնելու միջոցները, Հաստատութիւն և տոկոսութիւն մի և նոյն չեն—
ինչ որ ինքնակամութիւն և յամառութիւն: Տիրել այդ յատկութեանց
նշանակումէ խելացի և բարեխղճաբար կատարել այն ամենը, ինչ որ
նպատակով կամ անհրաժեշտ է գործի յառաջադիմութեան: Բարեմտու-
թիւնը և բարձր զգացումները առաջնորդում են ուսուցչին դէպի տոկոս
և հաստատամիտ գործունէութիւն և ոչ թէ դէպի ինքնակամութիւն
և յամառութիւն:

Ը. Ուսուցչին անհրաժեշտ է ևս ինքնազսպութիւն: Ինքնազսպութիւնը
մի ոյժ է, որը թուումէ աշակերտներին: Այն ուսուցիչը, որը զուրկ է
այդ յատկութիւնից, միշտ տաքանում ու բարկանումէ աշակերտաց վրայ
երբեմն բոլորովին չնչին դիպուածների մէջ: Իսկ այն ուսուցիչը, որը տի-
րապետումէ այդ գովելի յատկութեանը, միշտ պահպանումէ իւրեան ան-
տեղի բորբոքմունքներից և աշխատումէ հանդիստ ու պատշաճաբ
կերպով հեռացնել աշակերտներին վատ ուղղութիւնից: Ուսուցչի այն
անօրէնութիւնները, որոնց մէջ նկատելի է հանգստութիւն, աւելի զորեղ
են ներգործում աշակերտաց վրայ, քան թէ նորա ազդակը: Հայհոյանքը
ու բորբոքումները, որոնք վկայումեն ուսուցչի ինքնազսպութիւնից զուրկ
լինելը: Աշակերտները նկատելով, որ ուսուցիչը զուրկ է ինքնազսպութիւ-
նից, սկսումեն իւրաքանչիւր մի յարմար դէպքում օգուտ քաղել այդ
պակասութիւնից— և այգալիսով ուսուցչի հեղինակութիւնը շուտով ոչն-
չանումէ աշակերտաց առաջ: Ինքնազսպութիւնը ի հարկէ չէ բխում ու-
սուցչի սառնասրտութիւնից առ երախայրը, այլ այն հաստատ հաւատից,
թէ այդ անհրաժեշտ է երախայրը վրայ ներգործութիւն ունենալու համար:
Է, Արթնութիւնը նոյնպէս լաւ ուսուցչի յատկութիւններից մեկն է:
Լաւ ուսուցիչը ոչ թէ միայն դասատան բոլոր աշակերտաց հետ ողոր-
պումէ միաժամ, այլ և աչքից չէ թողում նոցանից և ոչ մէկին: Եթէ ու-
սուցիչը չէ կարող հետեւել դասատան բոլոր աշակերտներին (կամ իւր ու-
շադրութեան կամ արտաքին զգայարանաց թուութեան պատճառաւ) նա
ունի խոշոր պակասութիւն: Որի շնորհիւ նորան դժուար է անխախտ պահ-
պանել դասատան կարգը: Ուսուցիչը պիտի լինի արթուն ոչ թէ միայն

դասերի՝ այլ և դասամիջոցների ժամանակի նոյնպէս և բոլոր այն դէպքերում, երբ նորա արժեւորութիւնը կարողէ պահպանել աշակերտաց արգելւած գործողութիւնից:

Եւ Բացի այս բոլոր ասածներից, պիտի ուսուցիչը բարեկողմութեամբ և խոհեմութեամբ վերաբերւի դէպի իւր պարտականութիւնները և առհասարակ դէպի դպրոցական բոլոր երեւոյթները: Այդպիսի վերաբերումն ամենից առաջ պիտի արտայայտուի ուսուցչի արի ուշադրութեան մէջ դէպի աշակերտաց բոլոր աշխատանքները (գրաւոր և բերանացի) և նորա ամեն դաստառութեան համար նախապատրաստւելու: Դասի գալուց տուաջ ուսուցիչը պիտի մտածէ թէ ի՞նչ և ի՞նչպէս պիտի հաղորդէ աշակերտաց, նա պիտի որոշէ դասի նիւթը, մտածէ, թէ ի՞նչ կերպով պիտի հաղորդէ աշակերտաց այդ նիւթը, պիտի կշռադատէ, թէ ի՞նչպէս պիտի կապէ այդ նոր նիւթը աշակերտներին յայտնի նիւթի հետ, ի՞նչպէս պիտի ամրացնէ նորան աշակերտաց յիշողութեան մէջ և այլն: Քննադատելով այդպէս դասի նիւթը և աշակերտաց հաղորդելու ձևը, ուսուցիչը կարողէ դասը տալ մեծ աշխուժով, իսկ աշխուժով պարապելը անհրաժեշտ է, որովհետեւ այդ պահանջումէ երախայոց կենդանի բնութիւնը: Հաստօգտաւէտ է, եթէ ուսուցիչը ամեն անգամ գրումէ իւր դասի նախագիծը, որովհետեւ առհասարակ մարդ գրաւոր կերպով իւր մտքերը արտայայտելիս աւելի ուշադրութեամբ է վերաբերւում դէպի իւր մտքերը:

Եւ Գեղեցիկ յատկութիւնները, որոնք օգնումեն ուսուցչին ճշտապէս կատարել իւր պարտականութիւնները, կազմումեն նոյնպէս իւրաքանչիւր լաւ ուսուցչի անհրաժեշտ պարտականութիւնները: Այդ յատկութեանց մէջ մտնաւոր ուշադրութեան արժանի են ճշտութեան և անգործ չ'մնալու սովորութիւնը, ճշտութեան սովորութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի զընդհանրական պարապմանց կանոնաւոր ընթացքի համար: Դպրոցական բոլոր պարապմունքները որոշուումեն ժամերով: Ամեն մի դասի համար նշանակւած է յայտնի ժամ. եթէ ուսուցիչը ճիշտ չէ, ի հարկէ, դասերի կանոնաւոր ընթացքը իսկոյն կ'խանգարուի: Ուսուցչի ճիշտ լինելու սովորութիւնը պիտի տարածուի և նորա ընտանեկան կեանքի վրայ: Կանոնաւոր կեանքը, այսինքն՝ օրայ ժամերի կանոնաւոր կերպով բաժանելը պարապմանց, ուտելու և հանգստութեան մէջ՝ առողջութեան նշանաւոր պայմաններից մէկն է. իսկ առողջութիւնը պահպանելը ուսուցչի համար անհրաժեշտ է և հենց այն պատճառաւ, որ առողջութիւնը միջոց է տալիս նորան ճիշտ կատարելու իւր պարտականութիւնները և ներգործումէ նորա հոգեկան տրամադրութեան վրայ: Պակաս նշանակութիւն չունի և ուսուցչի անգործ չ'մնալու սովորութիւնը: Սորանով ուսուցիչը աղատուումէ ձանձրութիւնից: Բացի սորանից մշտական զբաղմունքը վանումէ ուսուցչի հոգեւոր և զգացման տխուր տրամադրութիւնները: Ուսուցչին անհրաժեշտ է լինել պայծառ և ուրախ տրամադրութեան մէջ, որովհետեւ այդպիսի տրամադրութեամբ միայն նա կարողէ երեւալ աշակերտաց որպէս ճշմարիտ ուսուցիչ և դաս-

տիրարկիչ և այդ ժամանակ միայն նա կարող կլինի միանալ երախայոց ուրախ և պարզ տրամադրութեան հետ:

Ժ, Ուսուցչի արժանաւորութիւններից մէկն էլ պիտի համարել նորա հմտութիւնը առանց վախեցնելու և առանց իւր հեղինակութիւնը կորցնելու յարմարել երախայոց հետ: Ուսուցիչը պիտի մշակէ իւր միջ յայտնի լաւ տրտաքին ձևեր, որոնք աչքի առաջ պիտի ունենայ, թէ դասատուութեան ժամանակ և թէ իւր յարաբերութեան մէջ աշակերտաց հետ: Քնականոթութիւն ու քաղցրութիւն և ոչ թէ կոպիտ խստութիւն պիտի արտայայտի նորա դարձուածքների մեջ աշակերտաց հետ: Ուսուցչի ներքին բարի զգացմունքները դէպի աշակերտները կ'օգնեն նորան մշտեալ իւր մէջ արտաքին պատշաճ ձևեր դասատուութեան և իւր միւս բոլոր յարաբերութեանց ժամանակ աշակերտաց հետ:

Ժա, Պակաս նշանակութիւն չունի նոյնպէս և ուսուցչի հմտութիւնը պահել պատշաճ յարաբերութիւններ թէ իւր պաշտօնակիցների և թէ աշակերտաց ծնողների կամ նոցա բարեկամների հետ: Ինչ վերաբերուած ուսուցչի յարաբերութեանց դէպի իւր պաշտօնակիցները, հարկաւորէ տեսլ որ այդ յարաբերութիւնները հիմնելով նպատակի միութեան և այլոց մարդկային արժանաւորութիւնը պատեւելու անհրաժեշտութեան վրայ: պետքէ լինին սերտ բարեկամական, Իսկ երախայոց ծնողաց կամ բարեկամաց վերաբերմամբ այդ յարաբերութիւնը պիտի կնքեն բարեցակամութեամբ, քաղաքավարութեամբ և մինչև անգամ նախազգուշութեամբ ոյն հանգամանաց մէջ, որոնք վերաբերուած են երախայոց, Ծնողաց բոլոր հարցերին, որոնք վերաբերուած են նոցա երախայոց, ուսուցիչը, ինչքան կարելի է, պիտի մանրամասն պատասխաններ տայ: Ուսուցչի մեծամիտ և հըպարտ վերաբերութիւնը դէպի երախայոց ծնողքը կամ բարեկամքը, չնայելով որ նա իւր հասարակական դրութեամբ և լուսաւորութեամբ կարող է բարձր լինիլ նոցանից, բոլորովին անտեղի է: Ուսուցիչը, իւրաքանչիւր մի դէպքում, համեմատաբար պատկանումէ հասարակութեան լուսաւորեալ գասին, իսկ լուսաւորեալ մարդու նկատելի (արտաքին) յատկութիւններից մէկը նորա դէպի ուրիշները ունեցած քաղաքավարի, բարեկամական դարձածների մէջ է կայանում: Միւս կողմից նմանապէս անտեղի է նուաստաստհոհութիւն և փաղաքշութիւն դէպի երեխայոց ծնողքը և ազգականքը: Ուսուցչից պահանջւած քաղաքավարութիւնն ու պարտաւորութիւնը երեխայոց ծնողքը կամ բարեկամքը նոցա կրթութեան և երեւմն ուսման գործի մէջ, համարեալ թէ, կազմում են ուսուցչի բնական օգնականները: Նոքա կարող են օգնել նորան, միայն եթէ նա (ուսուցիչը) կարողանայ վարել նոցա հետ խելացի կերպով, եթէ նա իւր ժամանակին յայտնէ նոցայ, թէ ի'նչպիսի բնական կան միջոցներով կարելի է ներգործել նոցա որդւոց յառաջագիմութեան, ուսման և կրթութեան գործի մէջ: Ի հարկէ ուսուցչի խօսքերը միայն այն ժամանակ կարող են ներգործութիւն ունենալ աշակերտաց ծնողների կամ բարեկամների վրայ, երբ նա վայե-

լուսն նոցա յարգանքը: Միայն յարգելի ուսուցչին կարող են ծնողքը հաւատ ընծայել: Եւ ուսուցչին անհրաժեշտ է սեպհականացնել իւրեան ծնողաց յարգանքը և հաւատը: Այդ նշանաւոր է մանաւանդ նորա համար, որ դէպի ուսուցիչը ունեցած ծնողաց յարգանքը և հաւատը արձագանք է քսնում նաեւ երեխայոց սրտի մէջ: Երեխայքը նկատում են, թէ ինչպէս են վարւում իւրեանց ծնողքը կամ աղգականքը ուսուցչի հետ: Ի՞նչ են խօսում նորա մասին և իրանք ևս աշխատում են հետեւել նոցա օրինակին և վարել ուսուցչի հետ նոցա նման: Միակ միջոցը յարգած տեսնել իւրեան աշակերտաց ծնողներից կամ նոցա աղգականներից՝ կայանումէ ուսուցչի բարի հակումից և եռանդուն ու պատւաւոր գործունէութիւնից յօգուտ մանկանց:

(Սլաքոնակի):

Ա. Զատարեան:

ՏՓԽԻՍՈՒ ՆՈՐԱԷԷՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՈՒՐԲ ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ ՕՐԻՈՐԳԱՅ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ:

Այս ապրիլ «Մեղու» լրագրի 23 և 37 համարներն մէջ տպած էր մի քանի աւել պակաս խօսքեր վերոյիշեալ օրիորդաց ուսումնարանի մասին: Թեպէտ ուշադրութիւն ևս դարձնելու չէր ասածների վերայ, գիտեալով թէ՛ որ աղբիւրից է այս ծագում, բայց այնու ամենայնիւ հարկաւոր ենք համարում պատասխանել, որպէս զի միամիտ անձինք, ինչ որ վերաբերելու է գրողներին, չվերաբերեն միւսներին:

Յօդուածագիրը բոլոր իրա մաղձը թափումէ յիշեալ ուսումնարանի հոգաբարձուաց վերայ և վերաբերելով բոլոր դպրոցի պակասութիւնը նոցա յետադիմութեանն ու անհոգութեանը և մանաւանդ իմ հասկան կառավարութեանը, ասելով որ՝ ես օտարազգի վարժուհի ունենալով, մինչ անգամ ուսման այբուբենը չգիտեմ, առաջարկումէ նոր ընտրութիւն հոգաբարձուաց:

Եթէ այ. յօդուածագիրը չկամեցաւ ծածկել մեր աղգանունը, ուրեմն մեզ աւելի իրաւունք կայ չծածկել նորա անունը: Մեր կարծիքով այս յօդուածագիրը պէտք է լինի այ. Յարոն և նորա համախոհ Բ. Ղ. . . և Մ. Բ. . . և մեզ յայտնի մի թոյլ էակ, որի անունը և աղգանունը՝ ինչպէս և առաջինների ամբողջութեամբ, կրկնողները թոյլ տալ մեզ չյիշել, պահելով յարգանք ու պատիւ դէպի սոցա—մանաւանդ դէպի մեր դիպցիկ սեռը:

Այս յօդուածը վերաբերում եմ սոցա նորա համար, որ առաջինը երբ մեր վարչութիւնը այս տարւայ Յունվարի 31ին կայացրած օրագրաւ արձակեց նորան տեսչի պաշտօնակատարութիւնից նորա թոյլութեան: Անհոգութեան և աւելորդ դասական փողերի վեր առնելու համար բացի իւրան հասանելի ամսական 30 ռուբլուց տեսչութեան համար, այն ինչ

շատ անգամ՝ բացակայ է եղել, շատ անգամ տօներ էլ են եղել, ինչպէս օրինակ Գեկտեմբեր և Յունիս ամիսներում*), և քանի մի անգամ էլ « Լըն. Լըն. » բառերով ծախսեր է հանել, թէ և այս վերջինը եղել է փոքր քանակութեամբ**), բացարձակ առաց. « Կտեսնէք, թէ ինչ կզբրեմ՝ լրագիրներումը ձեզ վերայ »***), իսկ միւսները խրոխտալով դուրս գնացին նիստից, երբ Հոգաբարձութիւնը բացասեց նստա միջնորդութիւնը նորա մասին: Ինչ որ կը պատկանի թոյլ էակին, որն որ միայն ձեռագործի վերայ նայեցողութեան համար էր հրաւիրւած: այն ևս իրա խնդրանք — նա արդէն քանիցս անգամ ժողովքներ էր կազմել իրա տանը ուսման մասին առանց ձայն տալու հոգաբարձուաց և արդէն իրան մէջ որոշել էր ուսումնարանը միանգամայն ձեռք զցել և կառավարել վերոյիշեալ երկու անձանց հոգաբարձութեամբ, որի համար իցէ և ինքն պ. Յարոն դառել էր գործիք, որպէս զի, թլացնելով զպրոցի ուսման ընթացքը, իրաւունք ստանան յետոյ խնդրել նոր ընտրութիւն հոգաբարձուաց: Այս այս թոյլ պատւական ասացեալ տիկին էակն էր, որ պարապլուխ հանգիստացաւ բոլոր խառնակութեանց:

Հոգաբարձութիւնը, հասկանալով այս ամենը և տեսնելով թոյլ դաստուրութիւնը, արձակեց ոչ թէ միայն Յարոյին, որն որ ընդունւած էր միայն ժամանակաւորապէս մինչի մի լաւ տեսուչ գտնելը, այլ և նորա կարծես նոյն իսկ նպատակաւ բերած ուսուցիչ Նիկողայոս Զիգիանեանցին, որ նոյնպէս թոյլ և անընդունակ գտնեցաւ իրա պաշտօնի մէջ: Ուրախութեամբ ընդունեց վարչութիւնը և հրաժարումն յիշեալ թոյլ էակի, որն որ ձեռագործի մէջ երեք ամիսումը, ինչպէս երեւում է և այս տարւոյ Փետրվար 14 կայիցած օրագրից, փնաս տուեց զպրոցին մինչ 74 ո. 90 կ. բացի Յարոյի հինգ ամսւայ մէջ տուած 44 ո. 85 կ. փնասից, որ ընդ ամենը կանէ 119 ո. 75 կ. Վարչութիւնը, խօստովանում եմ, մեղաւոր է, որ մինչ այս աստիճան վստահացաւ Յարոյի վերայ և չգիտենալով այսպիսի ներքին խորամանկութիւնը, յանձնեցաւ նորա կառավարութեանը:

Այսպիսի իրողութիւնից յետոյ Հոգաբարձութեանը, ի հարկէ, ոչինչ չէր մնում բացի նորանից, որ ինչպէս և լինի նորից առաջւայ բարեկարգութեանը հասցնէ զպրոցը և ահա պատճառը, որ նա անցեալ Յունիսի 31 օրագրաւ յանձնեց ինձ կառավարել ուսումնարանը, որի բոլոր փոփո-

(*) Մատեան 1879 ամի Սեպտեմբերի 28. Հոկտեմբերի 30. Նոյեմբերի 31. Դեկտեմբերի 29 եւ 1880 ամի Յունիսի 30 - ին:

(**) Մատեան 1879 ամի Սեպտեմբերի 10 եւ 1880 ամի Յունիսի 5:

(***) Այս յօդուածը ոչ Մեղուի եւ ոչ թէ Մշակի խմբագիրները չըկումեցան տպել երեւի ապոստալով յանցաւորներին անուններին, բայց մենք լուրջ եւ ոչինչ չունենք որովհետեւ նոքոր, ինչպէս երեւում է անցեալ Օգոստոսի « Արարատ » ամսագրից, չէն դադարում իրանց զրոյրիտութիւններից ուսումնարանին Հոգաբարձութեան մասին չը նայելով իրանց մեղաւորութեանը:

խուժիւնները լինում էին նախնածաց զիտութեամբ հոգաբարձուաց՝ որպէս կվկայեն նոյնպէս և կոյացած օրագիրները այն մասին*)։ Ուրեմն եթէ մի կարգադրութիւն արեւ եմ՝ այն կատարել եմ եւ իբր հերթակալ հոգաբարձու և ոչ թէ իմ ետականութեամբս ինչպէս անտեղի պնդումէ յօդուածագիրը։ Թէ մինչ որ աստիճան հասաւ այս բարեկարգութիւնը աշխատասիրութեամբ նոր տեսչի պ. Անդրեաս Չաշիտեանցի այս կարճ ժամանակումը այսինքն փետրվար ամսից, երբ որ (ինչպէս յայտնեց վերոյիշեալ ուսուցիչ Զիգեանեանցը անցեալ Յունվար ամսի վերջին մասնաւոր հարցաքննութեան ժամանակը) երկրորդ այնէ բարձր դաստան օրիորդները մինչ անգամ հարիւրից աւելի թւանշան գրել ուսած չէին հինգ ամսումը։ այսինքն մոռացել էին այն եւս ինչ որ գիտէին, կարող է վկայել այժմեան յառաջագիմութիւնը։

Նոյնպէս թէ որպիսի յառաջագիմութիւն է ունեցել այս դպրոցը առաջւայ ժամանակը, կարող են վկայել մի կողմանէ այն, որ հանգուցեալ ուսուցչուհի օր. Լ. Անգլիցեանի օրերը ժողովուրդը հիացած մնաց ալէգրայի այսինքն վիճակի խաղարկութեան ժամանակը օրիորդների կարերից, որոնք Պայիանէի ուսումնարանի ձեռագործներից, չեմ ամաչի ասել, շատ ու շատ գերազանց գտնեցան, իսկ միւս կողմանէ այն, որ մեր ուսումնարանի երկրորդ դասատուից դուրս գնացած օրիորդներից շատերը մտնում էին Պայիանեան դպրոցի երրորդ դասատուներ, թէ և այժմ նորա վիճակը աւելի բարելաւացած է անվարձ դասատուութեամբ ուսուցչաց, որոնք ապահոված են վարձնական դասատուութեամբ ներսիսեան դպրոցումը։ Ուստի եթէ նոյն իսկ Վարչութիւնը իրա հոգացողութեամբ կարողացաւ հասցնել դպրոցը այսպիսի նախանձելի վիճակին, ուրեմն ինչ հղաւ, որ սա վերջին ժամանակը — այն եւս կարճ միջոցումը, այսպիսի մի անսպասելի հարուած ստացաւ իրա ընթացքումը։ Հասկանալի է, որ սորա պատճառը պէտք է որոնել ոչ թէ հոգաբարձուաց մէջ, ինչպէս գրել են Մեղուի մէջ, այլ պաշտօնակատար տեսչի և իրա համախոհ ուսուցչաց և մարդկանց մէջ, որոնք, անբաւական մեալով իրանց լարած օրագրյութների թելերի քանդկույց, այժմ աւել պակաս խօսում են և գրում, եւ և ինձ հետ իմ ընկերակից հոգաբարձուքը չեն կարող չշիշկ առաջիկայ լաւ անուշիկից մի քանիսին — մանաւանդ մեր միշտ յարգելի Յովհաննէս Զիգեանեանցին, որին շատ ու շատ ափսոսալով թողինք Օնանեան ուսումնարանի տեսուչ լինելու, միջնորդելով այս մասին մինչ անգամ և մեր կողմանէ մեր գովասանութեամբ, կամենալով աւելորդութեամբ ոռճիկ երախտագետ լինել դէպի նորան։ Զեմ կարող չըշիշկ գոհունակութեամբ և պ. Բարսեղ Ղանդուլարեանցի բաւականին լաւ տեսչութիւնը, թէ և

(*) 1880 ամի Փետրվարի 2, 3, 13, 14, 15, 16, 18 եւ 21, Մարտի 5, 11, 14, 15, 20 եւ 31, Մայիսի 1-ից հերթակալ կարգւել է հոգաբարձու Չաքաբեայ Թումամշեանցը։

այժման իրա բարեարտութեամբ և թողլով թեամբ թեքել է իրա երեսը դեպի Յարոններին։ Սա թողեց իրա պաշտօնը իրա առեարական գործի պատճառաւ։

Այժման տեսնենք, թէ ինչ են արել այժմեան հոգաբարձուքը այս զրպրոցի համար տնտեսական կողմանէ։

Հոգաբարձութիւնը, որի անդամները ուղղակի նշանակած են Վեհափառ Գէորգ Գ. Կաթողիկոսից Կոնդակաւ ի 22 Հոկտեմբերի 1871 ամի համարաւ 213 և որին Նորին Օծութիւնից յանձնւած է կառավարութիւն զպրոցի թէ ուսումնական և թէ տնտեսական մասին, « թողլով թէմական տեսչին նոր կոնդակաւ իւրով ի 26 Դեկտեմբերի 1875 ամի յայսմ զրպրոցի վասն բարեկարգութեանց միայն խորհրդակցութեամբ և հաճութեամբ նորին, եթէ ունիցի նա որ և իցէ առաջարկութիւն », ստացաւ այս ուսումնարանը, պէտքէ ասել, շատ աննախանձելի դրութեան մէջ, որովհետեւ Խորէն Վարդապետ Սահիանէն—երբեմն աշխարհական—զխաւորապէս կառավարումէր սրան աւելի իրա քրտինքով այս ահլ և այն տեղ դասատուութեամբ աշխատած փողերով, քան թէ օրիորդներից ամսական վարձ ստանալով—նա մանաւանդ որ եկեղեցուց մինչ անդամ մէկ կողէկ ևս չունէր նա *)։ Ուրեմն—երբ նա թողեց ուսումնարանը և գնաց մտաւ Ս. Էջմիածնայ Միաբանութեան մէջ—զպրոցի դրութիւնը, հասկանալի է, չէր կարող լինիլ լաւ վիճակի մէջ, որի ապացոյց, ի միջի այլոց, կարող են լինել մի կողմանէ այրուհի Շանշեանցի անվճար մնացած տան հառանելու բաւականին վարձը և միւս կողմանէ այն հանգամանքը, որ զպրոցումը վաթսուներեք օրիորդներից կային մնացած միայն 14 օրիորդ, 1 վարժուհի օր. Փիլիպոսեանը և 1 ուսուցիչ պ. Դիվանեանը։

Չունենալով ոչ մի զբաղման միջոց զպրոցը կառավարելու, որովհետեւ մի քանի օրիորդաց ամսականը—այն ևս երկու կամ երեք ուրբլի ամիսը—նա մանաւանդ որ աշակերտուհիները մեծ մասամբ ձրի էին ուսանում, վարչութիւնը շարունակումէր բաւականին ժամանակ կառավարել Մարիամեան ուսումնարանը աւելի իրա սեփական միջոցներով այսինքն իրա զրպանից փող տալով, քան թէ այս և կամ այն աղբիւրներից։ Այս միջոցների պակասութեան պատճառու էր, որ ես ինքս մէկ տարուց աւելի—և ի հարկէ ձրիաբար. հոգաբարձութեան խնդրանօք ոչ թէ տեսչութիւն եմ արել պ. Գրիգոր Արծրունու դուրս գնալուց յետոյ այս պաշտօնից, այլ և թւաբանութեան դասատու եմ եղիլ երկրորդ, այն է

(*) Հայն իսկ կոնդակաւ թէեւ յանձնւած էր այս հոգաբարձութեանը եւ երկրորդ բաժանումն ունի ուսումնարանի, բայց որովհետեւ շատ հեռու էր մեղնից, լինելով չաւրաբարում, վասն որոյ կարողադրութեամբ հանդուցեալ վիճակաւոր արքեպիսկոպոսի Այվաղեան բանաւոր խնդրանօք հոգաբարձութեան յանձնելցաւ առանձին միջոցից անխախտ վարչութեանը թէմական տեսուչ Տ. Ստեփան քահանայի ժամանակը այն է չորս տարի յառաջ։

բարձր դասաւանդում. կարող էի տրդեօք այս պաշտօնները—մանաւանդ վերջինը կատարել թէ ոչ, ես աւելորդ եմ համարում ապրողոյցներ առաջ բերել. եւ ինչ մի դարձանք, եթէ Յարոնները իրանց անկրթութեամբ եւ անվայել ստուծեամբ մեզ չհաւանին, աւելով որ մենք մինչ անգամ այբ ու բենեօ չենք զիտի օտարազգի վարժուհի մոցնելով դպրոցումը, երբ որ այս օտարազգին հէնց նոյն իսկ իրանց ժամանակը եւ իրանց համախոհ մարդկանցից է ներս բերած անանց գիտութեան հոգաբարձուաց որոնք մինչի ուսումնական տարւայ լրանալը կամեցան խոհեմութեամբ տանել գործը, տեղիք չտալով նորա արձակմամբ նօր նօր անբաւականութիւնների եւ երբ որ ինքն ոչ Յարոն*) թէ գիտութիւնով եւ թէ միւս ուսումնական պայմաններով բոլորովին բոբիլ է, դուրս գալով ներսիտեան դպրոցի միայն երկրորդ դաստանից եւ Փարիզի մի քանի փողոցների ժանտախտ օդը ծծելով, Աերջապէս ես չգիտեմ ինչ մի յանցանք կայ այս գործի մէջ, եթէ վարժուհին Ռուսաց եւ կամ մի այլ օտար լեզուի մէջ օրիորդաց վարժելու համար եւս բացի հայերէնում, օտարազգի էր եղել մինչդեռ նա միայն ձեռագործի ուսուցչուհի է, կատարելով մի եւ նոյն ժամանակ նոյն իսկ առաջայ վարժով դպրոցի ծախսերի թիթեւութեան համար օրապահութիւն եւ ոչ թէ վարժուհութեան պաշտօնը**): Երևումէ, որ պարոնը դեռ եւս այբիցն էլ չի սկսել իրա ուսումը. Մեր խօսքը կարճացնելու համար մեզ մնումէ միայն կրկնել երեւելի Կիկերոնի բառերը. O xetpova, o tecz. (հ՛ հ ժամանակք, հ՛ սովորութիւնք այսինքն բարոյակաւնութիւն):

Բայց թողնենք մեր ժողովրդի ականջի համար այսպիսի մի անախորժ խօսակցութիւնները եւ գառնանք զէպի հոգաբարձական անասական հարցը.

Որովհետեւ այսպիսի պայմաններով այսինքն հոգաբարձական միջոցներով ղժուար կլինէր կառավարել ուսումնարանը—իցէ ոմանք նոցանից եւս հրաժարել էին իրանց պաշտօնից, եւ որովհետեւ ձրի դասատուութիւնը ուսուցչաց չէր կարող լինել միշտ տեւողական—մանաւանդ որ ամենեքեանք չեն կարող ունենալ դասեր ներսիտեան դպրոցումը, ուր կարող լինէին մի նշանաւոր ստացած վարժով ապահովացնել իրանց դրութիւնը, վասն որոյ վարչութիւնը որոշեց առաւել հաստատ միջոցներ որոնել ուսումնարանի վիճակը ապահովացնելու. եւ ահա աշխատանք հոգաբարձու-

(*) Այս այն Յարոն է. որի համար Արարատ ամառըրումը ասած է յայանի մարդ է.

(**) Թող ներք Պ. յօգաւածագլը, որ մենք չենք կարող ամենեւին հաշուել իւր կարծիքի հետ. ընդհակառակն ի՛նչ միայն անօգուտ՝ այլ եւ վտանգաւոր է մասաղահաս օրիւրլնիքին ենթարկել օտարազգի վարժուհւոյ կամ վարժապետի աղբեցութեանը, մանաւանդ Տփլիսու պէս քաղաքում, ուր միայն ձեռագործութիւն սովորեցնող վարժուհւիք շատ կարելի է գտնել, այստեղ սորա պատճառները բացատրել երկար կլինէ. ինքը թող ողջախոհութեամբ իմաստաւորէ.

Թեան և մանաւանդ միջնորդութեամբ անդամոյ իւրոյ երեցիօխան Ստեփաննեացի վարչութիւնը կարողացաւ եկեղեցական գումարից մի կողմանէ կառուցանել երկյարկանի տուն ուսումնարանի համար նոյն իսկ Նորաշէն եկեղեցու գաւթումը որպէս հրամայեալ էր Նորին Վեհափառութիւնը իրա այստեղ լինելու ժամանակը ունելով մի և նոյն ժամանակ և օժանդակութիւն իրա անդամ Զաքարիայ Թամազեանցից մինչ հազար ուսւրի և միւս կողմանէ նշանակել տալ հոմաձայնութեամբ ժողովրդականաց և հոգեւոր կառավարութեան ամիսը յիսուն ուսւրի Թորգորմամբ հանգուցեալ նախագահի այն է աւագ քահանայ Տ. Սրապիօն Տ. Մովսէսեանցի, եկեղեցին ստացաւ յօգուտ դպրոցիս և հանգուցեալ Տփլիսու քաղաքացի Սօդոմոն Բարսեղեան Ղուզանեանցի կտակաւ Գանձակի Բարձրասարայի չորրորդ մասը որ այժմ բերումէ ամիսը վաթսուն ուսւրի Վերջ ի վերջոյ ես ինքս ևս 1877 ամի Յունվարից բացի առաջւայ ժամանակ առ ժամանակ տուած օժանդակութիւններից, ինչպէս երեւումէ և տեղային Աօնսիստորիայի մատենաններից, տալիս էի իւրաքանչիւր տարի երկու հարիւր վաթսուն երկու ուսւրի քառասուն և չորս կօպ. և այժմ էլ դպրոցի ապահովութեան համար հաստատում եմ Նորաշէն եկեղեցու անուամբ աղիւսից շինած իմ չորս յարկանի տունը ներքին Սիրաջխանում թուրքի մէյդանի մօտ, ուր և մի օրպարապ չի մնայ նա և ուր ուրեմն ուսումնարանը նորա եկամուտը կունենայ միշտ իրր մի անհատ աղրիւր:

Այս տունը որն որ գնահատած է թէ քաղաքական վարչութիւնից և թէ մեր հոգաբարձութիւնից տան և վեց հազար ուսւրի և որն որ միայն մասամբ ունի մնացած իրա վերայ Անդրակովկասեան պարաքը, այժմ տարեկան բերումէ հազար հարիւր ուսւրի: Որովհետեւ մինչի Վայսերից հրաման ստանալը և թաւղթ հաստատելը ես կամեցայ իմ կենդանութեանս մէջ իրագործել այս իմ նուիրատուութիւնը որի պատճառաւ ամբողջ տունը իրա կրպակներով յանձնեցի — թէ և դեռ ընտանեկան կերպով — Նորաշէն եկեղեցու երեցիօխան Ստեփանեանցին արդէն անցեալ 1879 թուից Յունվար ամսից ի վայելումն եկեղեցու հոմաձայն թոյլատուութեան Աօնսիստորիայի վասնորոյ Հոգաբարձութիւնը խնդրեց և հոգեւոր իշխանութիւնը լուծեց և արդէն ստանումէ նա ևս ամիսը քսան ուսւրի որ ընդ ամենը ի միասին կառնէ ամսական հարիւր երեսուն ուսւրի: Այս այն ամսականն է որ պ. յօդուածագիրը յիշումէ իրա յօդուածի մէջ, առամները նորից կրճտելով որ էլի մի որ և իցէ ճանապարհով ձեռք գցի գումարը և ինչպէս ասած է խորմայի պէս ուտէ փողը չընայելով ոչ դասերի բացակայութեանը ոչ տօներին, ոչ և այլն և այլն ծախսերուն և ոչ թէ այլոց, թուրքութեան, անհոգութեան, անտարբերութեան և յետադիմութեան ամենայն կողմանէ:

Յիշեալ տան հաստատելը յետ մնաց մինչ ցայսօր այն պատճառաւ որ Տփլիսու դատարանի աւագ նօտարիւսը պահանջումէր հաստատելու

փողը (այսինքն պօշլինն - пошлинн) և մենք այսինքն ես և երիցփխան Ստեփանեանցը բողոքեցինք այս մասին Օկրուժնոյի դատարանին, որ ի 16 Ապրիլի այսր ամի վճռեց արդէն հաստատել թուղթը առանց յիշեալ պահանջմանց—ուստի եկեղեցուն մնաց մինչ 640 ռուբլի օգուտ:

Ի լրումն վերսյիշեալ ասածներիս աւելորդ չեմ համարի յիշել այս տեղ և այն մասին, որ Հոգաբարձութիւնը որոշած է ինչպէս. կերեայ և նորա յանուն Վիճակաւորի յՑ ն նոյն Ապրիլի ուղարկած յայտարարութիւնից ընդ համարաւ 3, կառավարել ուսումնարանը միայն իւր ստացած հաստատ դումարով, այն է ամսական 130 ռուբլով, և ոչ թէ քաւեացնել որ և իցէ դումար օրիորդների վճարմամբ, ինչպէս քարոզումէ յօգուածագիրը, թէ և լինի մեծ յառաջագիմութիւն — նախ՝ զի քանի մի օրիորդներ մեծաւ դժուարութեամբ են վճարում մինչև անգամ մէկ ռուբլի ամիսը, երկրորդ՝ որ բարեարաց տուրքը և ժողովքը ունեն մեծ և մինչ անգամ անտանելի դժուարութիւններ և երրորդ՝ որ աւանդելի առարկայք, որք են. Կրօն, Հայոց և Ռուսաց լիզուք, Թւարանութիւն, Նկատողական ուսումն, Գրծագրութիւն, Հայրենագիտութիւն, Այլեւազորութիւն, Երգեցողութիւն և Ձեռագործ, և որոնք մատակարարւում օրիորդաց փոխանակ երկու դաստանց այժմս երեք դաստանց մէջ այն է 60 աշակերտութեաց, առ այժմս յոյժ և յոյժ բաւական են ժողովրդեան չքաւոր դասի զաւաակաց համար:

Վարչութիւնը ծառայեցնելով այս դպրոցը ստորին և առհասարակ չքաւոր ժողովրդեան դասին առանց որ և իցէ վարձի—մինչդեռ մեր միւս օրիորդաց ուսումնարանները զլիաւորապէս և կամ մասնաւորապէս՝ կառավարւումն աշակերտութիւններից ստացած վարձերով և ուրեմն վիճակվումն նրանք աւելի միջնակարգ, քան թէ ստորին դասին, այսինքն աւելի ունեւորաց, քան թէ չքաւորաց, հասաւ այսպիսի եզրակացութեան, այն աչքի առաջ ունեցած զաղափարով, որ եթէ երբեմն տեղւոյս կառավարութիւնը տալիս էր ծնողաց ամսական հինգ ռուբլի, որ սրանք ուղարկեն իրանց որդիքը ուսումնարան, ապա ուրեմն որքան առաւել հարկաւոր է մեզ — մանաւանդ այսպիսի ժամանակում, երբ ամեն տեղ բանում են ճրիավարժ օտարազգի դպրոցներ, քաղցրացնել ուսման ճաշակը մեր քաղաքիս չքաւորաց մէջ:

Ահա պարոն ընթերցողներ, բոլոր եղելութեան հանդամանքները մի ըստ միով թէ և շատ կարճապէս, Այժմս դուք ինքներդ դատեցէք դործի ճշմարտութիւնը:

ԳՐԻԳՈՐ ԻԶՄԻՐԵԱՆՅՑ:

Շամախույ Աւագ Եկեղեցւոյ վերանորոգութեան Հոգաբարձուաց ցանկութեան համաձայն տալում ենք սոյն տետրի մէջ միայն Նուիրատուաց ցուցակը, ծախուց ցուցակը [Թողնելով յառաջակալ տետրի համար:

ՅՈՒՅԱԿ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԱՅ ՅՕԳՈՒՅ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ԱՒԱԳ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ՇԱՄԱԽՈՅ ԲԱՂԱԲԻ

Վեհափառ Կաթողիկոսի հրամանաւ Հայոց վեհապետութեամբ յօդուտ մայր եկեղեցւոյ ժողոված նախարարութեամբ	1894	42
Հայրապետ Բէկ Մարտանեանց Շամախեցի	200	
Ստամէլ Բաղրեանց վերաբնակի Բաղու	400	
Յարութիւն Տէր Սարգիսեանց վերաբնակի Բաղու	50	
Գէորգ Կաթողիկոսեանց Շամախեցի	75	
Յարութիւն Միրզաբէկեանց Շամախեցի	100	
Մարտիրոս Միրզաբէկեանց վերաբնակի Բաղու	150	
Յովհաննէս Միրզաբէկեանց վերաբնակի Բաղու	100	
Խաչատուր Բէկ Եղիազարեանց Շամախեցի	200	
Մեծօրմ Ղարապաշեանց Շամախեցի	100	
Դավիթ Գէորգեանց Շամախեցի	400*	
Բախիշ Սարգիսբէկեանց Շամախեցի	20	
Աւագ Սահկեանց Շամախեցի	50	
Պետրոս Բէկ Տէր Մարկոսեանց վերաբնակի Լանքալան	10	
Յովհաննէս Խաչատուրեանց Շամախեցի	100	
Բաղդասար Դապարեանց Շամախեցի	50	
Ահմատ Բէկ Կոստեցի	1	
Համարձում Իւսնով Շամախեցի	6	
Աւագվերդի Միրզաբէկեանց Շամախեցի	6	
Հայրապետ Իւսնեանց Շամախեցի	10	
Մեծօրմ Լալայեանց Սալախեցի	1	
Թորոս Թադէիսեանց Շամախեցի	10	
Կարապետ Սաղաթեւով Շամախեցի	10	
Յովն Խոսրովաճատուրով օտարական	2	
Աբրահամ Շահվերդեանց Շամախեցի	16	
Յակոբ Բէկ Մարտանեանց Շամախեցի	10	
Բախիշ Զանուսեանց Շամախեցի	10	
Սարգիս Միրզայեանց Շամախեցի	10	
Շամիլ Մեծօրմով Շուշեցի	2	
Իւսն Միրզոյով Աւթիաղով գիւղից	2	
Յովհաննէս Բալայեանց Շամախեցի	10	
Յովհաննէս Իւղբաշեանց Վանքաշինացի	60	
Վանի Բարսեղեան Գիւրգեցի	10	
Մովսէս Մեղրումեան Շամախեցի	3	
Զհանկիր Իւ Սղեմլանդր Շահաղարեանց Շամախեցի	50	
Յակոբ Բէկ Կիկիսեանց Շամախեցի	25	
Յովսէփ Բէկ Մ. Բէկլարեանց Շուշեցի	10	
Ստատ Սմբէրեանց Շամախեցի	1	
Ստամէլ Պողոսեան Շամախեցի	3	
Մանուէր Զախարեան Շամախեցի	3	
Բէկլար Ստեփանեանց Կանձակեցի	10	
Աբրահամ Գապարեանց Ուշուրեցի	100	
Անտոն Ղօրշապեանց Տփլիսեցի	300	
Ասլան Մայիլեանց Գիւրգեցի	32	50
Բուդաղեանց Եղբարք վերաբնակի Բաղու	100	
Տէր Գաւիթ Մատրասեցի	10	
Յարութիւն Մխիթարեանց Սաղախեցի	1	
Կարապետ Մատթէոսեան Շամախեցի	5	
Թմատ Ամրեանց վերաբնակի Բաղու	35	
Ստեփան Թադէոսեան վերաբնակի Բաղու	10	
Եկատարինէ Կերսէսեանց Շամախեցի	25	
Մարիամ Բաբանեանց Շամախեցի	5	
Մարգարիտ Մ. Շահաղարեանց Շամախեցի	20	
Անիսանում Թարահեանց Շամախեցի	20	
Զաւատ Աւշարեանց Շամախեցի	25	
Խանում Խալափեանց Շամախեցի	10	

Արևո Պողոսեան հերթահանող Շամախեցի	10
Մարիամ Իւղբաշեանց Վարդաշեանցի	15
Աննա Կենդանի Բաղդիւսեանց վերաբնակի Բաղու	10
Չամբախ Կիրոսեան Չամախապետեանց Շամախեցի	5
Սարգիս բէկ Սարգիսեանց հաւանցի	5
Թադէոս Կառնեանց Շամախեցի	10
Կառնիկ Ամիրեանց Տիկիւսեցի	10
Միսն (Գաբրիէլ Ագիւսեանց) Տիկիւսեցի	5
Խոսհակ Կաղարեանց Շուշեցի	10
Սահակ քահ. Տ. Սահակեանց Շամախեցի	20
Մկրտիչ Աւշարեանց Շամախեցի	25
Յակոբ Մահտեսի Սարգիսեանց Շամախեցի	6
Ստեփան Կաբրիէլեանց Վարդաշեանցի	10
Յովհաննէս Կարաթիւնեանց Վարդաշեանցի	7
Կառապետ Աբելեանց վերաբնակի Կուբայ	15
Չամբաքում Պարսկեանց Ասիականեցի	10
Պաւել Մ. Բէկարեանց Շուշեցի	15
Մերսով Վարդանեանց Շամախեցի	2
Մերսով Լալիսեանց Շամախեցի	5
Անյայտ ոմն օտարական	5
Կղբարք Քալանթարեանց	300
Սեբեկ Կաղարեանց վերաբնակի Բաղու	25
Արամե՛ եւ Կենդան Կերոսեանց վերաբնակի Բաղու	50
Սահակ Կարգեանեանց վերաբնակի Բաղու	10
Յարութիւն Թադէոսեանց վերաբնակի Բաղու	5
Բէկար Խալիլ Շամախեցի	15
Կառապետ Կաղարով Շամախեցի	15
Ասատուր Չամաքով Շամախեցի	3
Հարապետ Տէր Ստեփանեանց Շամախեցի	25
Պետրոս Արքեպիսկոսեանց Շամախեցի	5
Յարութիւն Ծատուրով Շամախեցի	15
Գրիգոր Կանիէլեանց Շամախեցի	10
Կարապետ Կահապետեանց Կորսիցի	100
Կորէն քահանայ Մկրտաբէկեանց վերաբնակի Բաղու	5
Աստիճանաւոր Մկրտիչ բէկ Կարօղանեանց վերաբնակ յԱրդատան	20
Ավանէս Յարութիւնեան Սարգիսեանց Բէկարեանցի	10
Կաբըլ Յարութիւնեան Պետրոսով Շամախեցի	5
Գրիգոր Կաղարեանց Կորսեցի	10
Աւստիճան Երաւանեանց Շամախեցի	10
Աղաթի Կաբըլեանց Շամախեցի	10
Չեւանք տատիճանաւոր Կիկիւղայտի Մ. Կահապետեանց 1879 թուականում Դուրս քաղաքում բնակիւծներից ժողովեալ	90
Անտոն Բալանթարեանց Շամախեցի	600
Էկեղեցական աւելորդ մնացած քարի ծախելուց դուրսացաւ	368 78
Էկեղեցական աւելորդ երկաթի ծախելուց 221 փ. 2874 ր.	416 92
Աւելորդ անհարկաւոր փայտերի ծախելուց	6
Էկեղեցական կրպակի վարձ ստացուեց	8
Էկեղեցական արդիւնքից ստացուեց 1879 թուականում 300 ր. եւ 1880 թուականում 162 ր. ընդամենը	462
Շամախեան Կոնստանտին քաղաքացի Պողոս մովսէսեան հերթահանող	926 45

ընդամենը դուրս 7 8655

ՎՐԻՊԱԿՔ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ.

«Արարտաի» նույնքերի տետրի 514 դ. երեսում փոխանակ տպելու «Կոնգակ օրհնութեան եւ շնորհաշարքեան» սխալմամբ տպւած է Կոնգակ օրհնութեան եւ շնորհաշարքեան:

Նշել տետրի 478 դ. երեսը կարգաւորց յետոյ պէտք է անցնել 480 դ. երեսը եւ ապա անցնել 479 դ. երեսը:

ՅՈՒՅԱԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՅ

ԺԳՐԻ ԶՐԱՆԻ (1880) ԱՐԱՐԱՏ ԱՄՍԱԴՐՈՅ

ՍՐՐՈՅ ԷԶՄԻԱԺՆԻ +

ԱԳՈՒԼԻՍ Ն. — Վ.

Զաքարիա վարդապետ
Աւետիս ք. Տ. Աստուածաբան
Յակոբ ք. ա. Անդրիսեան
Յովհաննէս ք.
Սիմէօն ք. Արարիկեան
Աղէքսանդր ա. Մկրտչեան
Խաչատուր դպ. Յովհաննիսեան
Հայրապետ Արամեան
Հասարակաց Ընթերցարան
Մինաս Արամեանեանց
Մկրտչ ա. Մկրտչեան
Մեսրոբ ք.
Սարգիս Հաննադարեանց

ԱԳՐԻՄԱՆ

Աբրահամ ք. Մարութեան
Գեորգ ա. ք. Մարութեան
Յովհ. ք. Գալբաթեան
Սարգիս Աստուածաբան
Եւս. զպրոց

ԱՍԱԼՅԱՆ

Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Սաքե-
նեան
Գեորգ ք. Գրիգորեան
,, ,, Սիսիլեան
Գրիգոր ք. Վանանդեան
Եղիա ա. ք. Համարձուհեան
Թադէոս ք. ա. Վարդանեան
Կարապետ ք. ա. Գրիգորեան
,, ,, Տ. Մարտիրոսեան
Համարձուհ ք. Ջրպետեան
Ղազարոս ք.
Մարտիրոս ք. Մեծատունեան
Մեսրոբ ք. Կանդեան
Մկրտչ ք. Թադէոսի յԱժժօր
,, ,, Գալթաճեան
,, ք. ա. ի Մուղլութ
Յարութիւն ք.
Յովհ. ա. ք. ի Պաճաճ
,, ք. ի Սպիւղ
Եղիշ Մեծատունեան
Խաչատուր Չլիկարեան
Կարապետեան ուսումնարան
Հոգևորականաց Ընթերցարան
Նուէր Աբրահամ քանապէ
Մանուկ զիւրեկեան

Մովսէս սամաւելեան
Յարութիւն Աղնաուրեան
Յովակիմ քեղամեան
Յովհաննէս ճարակեան
,, վանդեան
Սարգիս Դալիսեան
Վարդանանց դպրոց (նուէր
ի Վարդանանէ)
Օր. մհսն Նաղիկ Մարտիրոսեան

ԱՍԱԼՅԱՆ

Խորէն ա. ք. բարդեան
Յարութիւն և Վարդան ք. չք.
Յովհաննէս ք. քաջաղնուի
Սարգիս ք. մարգարեան
Սիմէօն ա. ք. վարդանեան
Ստեփաննոս ք. աւվանեան
,, ք. զեմիրձօղլեան
Յարութիւն Յարութիւնեան

Ի Ղիճուկի

Վերին բաժին Ախարապակայ

Աղաւթք Միքայէլ ք.
,, Ռոփայէլ ք.
Առաքաւան Բարսեղ ք.
,, Ղազարոս ք.
,, Յովսէփ ք.
Ալանայ Սիմէօն ք.
,, Կար. Վարդեան
Այազմայ Թորոս ք.
Ապրաչ Զաքարիա ք.
Արաւիկ մեծ Բարսեղ ք.
,, Դուքի Ղազարոս ք.
Արաւիկ Գրիգոր ք.
Բարսեղ Կարապետ ք.
Բարսեղ Մաթէոս ք.
Բարսեղ Գալուստ ք.
Բաշաւուր Դաւիթ ք.
,, Յարութիւն ք.
Դանաւ Արիստակէս ք.
,, Սաքիս ք.
Գեօղտէրեւ Գալթ ք.
,, Դի. Յարութիւն ք.
Գիւմրաբիւր Առաքիլ ք.
,, Մաթէոս ք.
Գիւմր. Սիմէօն ք.
Դեր. Աբրահամ ք.
,, Դանիէլ ք.
Զակ Խաչատի ք.

Երեսիւ Արիստակէս ք.
,, Սարգիս ք.
Երեսիւ-աւ. Խաչատուր ք.
Թադէոս Գրիգոր ք.
Թորոսեան Յարութիւն ք.
Խանդ. Խաչատուր ք.
Խանդաւրի. Մեղիքեղէկ ք.
,, Դի. Վարդան ք.
Խաչ խորէն ք.
Խաչատի. Մկրտչ ք.
Խորեկեան Վարդան ք.
Կարապետ Մարտիրոս ք.
,, Յակոբ ք.
,, Ուր. Թադէոս և Կարապետ
Կար. Պետրոս ք.
Կար. Սիմէօն ք.
,, Յար. Շահբաշեան
Ջիւլիսեան Կարապետ ք.
Ղազարեան Ստեփաննոս ք.
Ղեւոնդ. Եղիայ ք.
Ղազար. Յովհաննէս ք.
Ղազարեկ Մկրտչ ք.
Ղազարեկայ Սեդէքեան ք.
Ջաննա Գրիգոր ք.
,, Յակոբ ք.
Մանուկ Կարապետ ք.
Մանուկ Ներսէս ք.
Միքիմ. Խաչատի ք.
Միքիմայ Աւետիս ք.
Մօլթ. Գալուստ ք.
Շուստուրայ Խորէն ք.
Չաւոտուրայ Սարգի ք.
Պալիս. Մինաս ք.
Ջիւլիսեան Աւետիս ք.
,, Մանուկ ք.
Սաղիս. Սամաւէլ ք.
,, Ստեփաննոս ք.
Սաղիս. Մկրտչ ք.
,, Սարգիս ք.
Վալթեան Գարեբէլ ք.
,, Կարապետ ք.
Տաւաշ. Զաքարիա ք.
Տաւաշ. Կարապետ ք.
,, Մարտիրոս ք.
,, Շահաճի դպ.
Տիւրի. Բարդուղիմէոս և
,, Թադէոս ք. չք.
Տիւրի. Եղիշ ք.
,, Համարձուհ ք.
Փոկայ. Ստեփաննոս ք.

Սլաւերոս Գրեգոր ք.
 ,, Յովնանէս ք.
 Օրէնս Պօղոս ք.
 Օրօճարս Ղեւոնդ ք.

ԱՂԵՐՍԱՆԴՐԱՊՈԼ

Գեորգ Վարդ. Սուրենեան
 Արամ ք. յարութիւնեան
 Աղեքսանդր ք. ամատունեան
 Գեորգ ք. Կ. յովնանէսեան
 Գրեգոր ք.
 Դաւիթ Կ. ք. Կ. սիմեոնեան
 Թադէոս ք. Կ. յովնանէսեան
 Խաչատուր ք. քեւառչեան
 Կարապետ ք. սերաթեան
 ,, ք. Կ. յարութիւնեան
 Կոստանդին ք.
 Մատթէոս ք. Կ. մատթէոսեան
 Մարտիրոս ք. Կ. պօղոսեան
 ,, ք. Կ. ման. կարապետ.
 Մինաս ք. Կ. պետրոսեան
 Մովսէս ք. Կ. երեմեան
 Յակոբ ք. բարամեան
 ,, ,, Կ. Մկրտէան
 ,, Կ. Կ. մարկոսեան
 ,, ք. Կ. զաքարեան
 Յովսէփ Կ. ք. կոստանեան
 Պետրոս ք. մատնիլեան
 ,, ք. մուրառեան
 Պօղոս ք.
 Վրդանէս ք. Կ. գեորգեան
 Աբիսղոմ Յովնանէսեան
 Կարապետ Վանիլեկեան
 Հոգեւոր դպրոցի (Կ. Մ. սանա-
 արեանէ)

Ի վիճակին

Արթիկու բաժին

Արթիկ Մարտիրոս ք.
 ,, Յակոբ ք.
 ,, Յովնանէս ք.
 ,, Սարգիս ք.
 Բազմաշ Յովնանէս ք.
 Եսկանյար Պետրոս և Գեորգ
 ք. ք.
 Խաչաքիլիս Յովնանէս. ք.
 Դազանլի Խաչատուր և
 Մկրտիչ ք. ք.
 Դաշիկեան Սարգիս ք.
 Դաշիկ Վարդուհ և Մարտիրոս
 ք. ք.
 Պարնի ք. Մովսէս Գրեգոր
 և Պետրոս ք. ք. 2 օր.

Բօղոսլուռն բաժին

Բօղոսլուռն Ս. Կ. ք.
 Դաշիկեան Արամ ք.
 Դաշիկեան Յարութիւն ք.
 ,, Սանակ ք.
 Դաշիկեան Կ. Յովնանէս ք.
 Զիթրալի Խորայէլ ք.

Խիւղարքիլիս բաժին

Դաշիկեան Դաւիթ և Յակոբ
 ք. ք.
 Իշիկեան Աւետիս, Կարապետ
 և Պետրոս ք. ք.
 (2 օրին.)
 Խիւղարքիլիս Արամ ք.
 ,, Յարութիւն ք.
 ,, Յովնանէս Կ. ք.
 Դաշիկեան Պետրոս ք.
 Զորիկեան Խաչատուր ք.
 Գեւալալի Մարտիրոս ք.

Համալուռն բաժին

Գեորգ Սանակ ք.
 ,, Սանկանիս ք.
 Համալուռն Աղեքսանդր ք.
 ,, Աւագ ք.
 ,, Մկրտիչ Կ. ք.
 ,, Յակոբ ք.
 Դաշիկեան Մկրտիչ ք.
 Որդեան Դաշիկ ք.
 ,, Յովնանէս ք.
 Զիթրալի Յովսէփ ք.
 Զորեան Յովնանէս ք.
 Սիլիս ք. Յարութիւն ք.
 Գեորգեան Սանակ ք.

Հոռոմու բաժին

Թալիսյօղի Սարգիս ք.
 Թամարսալ Յովնանէս և Կա-
 րապետ ք. ք.
 Ինքիսան Գրեգոր ք.
 ,, Մինաս ք.
 Հոռոմ Խաչատուր, ք.
 ,, Յարութիւն ք.
 Դաշիկիլի Պարնիլ ք.
 Սօնգիլի Մեղիքեան ք.

Մամուռնուռն բաժին

Արմաշիկ Գրեգոր ք.
 ,, Մկրտիչ ք.
 Բաշիկեան Եղիս ք.
 Բօղալուռն Յարութիւն ք.
 Զարիկեան Մարտիրոս ք.
 Զիթրալի Գրեգոր ք.
 ,, Յակոբ ք.
 Մամուռնուռն Աստուածատուր ք.
 ,, Վարդան ք.
 Մօլլաքեօղլու Աւագ ք.
 Զիթրալի Գեորգ ք.
 ,, Յակոբ ք.
 Սարգիս ք. Յակոբ ք.
 Սօնգիլի Յակոբ ք.
 ,, Յովնանէս ք.
 Փիլիքեան Յարութիւն ք.

Մեծ Դարաքիլիս բաժին

Բօղոսլուռն Դաւիթ ք.
 Եսկանյար Թադէոս ք.
 ,, Պօղոս ք.

Հաճիկալի Գեորգ ք.

,, Աստուածատուր ք.
 Հաճիկալի Եսկանյար ք.
 ,, Յովնանէս ք.
 Դաշիկ Մկրտիչ ք.
 ,, Յակոբ ք.
 Դաշիկ Մկրտիչ ք.
 ,, Սանկանիս ք.
 ,, Աստուածատուր ք.
 ,, Երեմի. Աստուածատուր
 ,, Կ. Մկրտիչ
 ,, ,, Յովնանէս
 Սարգիսլի Վարդապետ ք.
 Վարդապետ Յարութիւն ք.

Մեծ Պարնիլ բաժին

Արթիկալի Կարապետ ք.
 ,, Մկրտիչ ք.
 ,, Նիկողայոս ք.
 Արթիկալի Յովնանէս ք.
 Թալիսլի Յովնանէս ք.
 Դաշիկալի Արամ ք.
 ,, Յարութիւն ք.
 Դաշիկալի Խաչատուր ք.
 Դաշիկ Ներսէս ք.
 Պարնի Մ. Ներսէս, Մովսէս և
 Գեորգ ք. ք. (2 օր.)
 Նուրսեան թովման և Յով-
 նանէս ք. ք.

Մեծ Քեփանիկու բաժին

Արթիկալի Խաչատուր ք.
 Արթիկալի Յովնանէս ք.
 Դաշիկալի Աւետիս ք.
 Դաշիկալի Յարութիւն ք.
 Դաշիկալի Յակոբ ք.
 Եսկանյար Յարութիւն ք.
 ,, Յովնանէս ք.
 Թալիսլի Սարգիս ք.
 Խանկալի Կարապետ ք.
 Կապա թեօդոս ք.
 Հաճիկալի Մկրտիչ ք.
 ,, Ներսէս ք.
 Դաշիկալի Եղիս ք.
 ,, Ե. Պետրոս ք.
 Զարիկ Մարտիրոս ք.
 ,, Վարդան ք.
 ,, Սերափ զայ.
 Զաքարե Յարութիւն ք.
 ,, ք. Կ. ք.
 Սարգիս Մ. Կարապետ ք.
 Գեփանի Մ. Յակոբ ք.
 ,, Պետրոս ք.
 ,, Սանակ ք.
 ,, Կ. Կարապետ ք.
 Գեփանի Մ. Ներսէս ք.
 ,, Կ. Յովնանէս ք.
 Օրթաքիլի Գրեգոր ք.

Նորաշենու բաժին

Արթիկալի Մարտիրոս ք.
 ,, Կ. Սանկանիս ք.
 Գեփանի Յակոբ և Յովնան-
 էս ք. ք.

Հաջի իսայիշ Կեորովք ք.
Դրիսյադիսյա՝ Վարդան ք.
Դոյրսր Դապար ք.
Նորաշեն Աղբառնդր ք.
,, Թաղես ք.
Փաւր Թաղես ք.

Զօրուայ բաժին

Բանդոռան Բարդուղիմէոս ք.
Բաշիւղն. Սարգիս ք.
Դոշիւնի օղլի Յովնանէս ք.
Թագնայի Յովնանէս ք.
Իլլի Յովնանէս ք.
Դարաքլու. Ե. Յակոբ ք.
Ճղիւսր Յովնանէս ք.
Զօռլի Յակոբ ք.
Ջալապ Մեկեմեղէկ ք.
Սամաշքոռն Առաւմտաւոր ք.
Սարիւռն Յովնանէս ք.
Բեֆլի Ստեփաննոս ք.

Տալշանլուղու բաժին

Աղիւն Աւետիս Է Յարու-
թիւն ք.
Բաքալի Յակոբ ք.
Բոզդոռան Յովնանէս ք.
Դազարապ Մեքայէլ ք.
Դըքիլիսայ Կարապետ ք.
Դէյլաճ Մեքայէլ ք.
Զրիլի Արաւմ ք.
Սաւանլուր Սարգիս ք.
Տալշանլուր Մեքայէլ ք.
,, Պետրոս ք.

ԱՍՊԱՆԱՆ

Ուղարկվում է 12 օրինակ

ԱՍՏԲԱՆԱՆ

Գրիգոր վրդա. յովնէփեան
Յովն. ,, Ներսիսեան
Արաւմ ք. պոպոլեան
Առաւմտաւոր ա. ք. Լազա-
րեան
Դարբէլ ք. Բալիւսան
Գրիգոր ք. Կոստան
Դաւիթ ք. Դադաշեան
Թաղես ք. Կորժէնեան
Մեկեմեղէկ ք. Գալանթար-
եան
Մինաս ք. միկիսեան
Յարութիւն ա. ք. տարլանեան
Յովնան ք. իսղափեան
Յովնէփ ա. ք. բունիսեան
,, ք. բեկաղարեան
Սեռովք ք. Լազարեան
Աղարաբեան ուսումնարան
Ի Դ. մամուլանեան
Աւաքէլ Դ. փարաշանեան
Արեւմտեան ուսումնարան
Ի պ. Մեկեմեղէկ
Գէորգ Յ. Սոյախան
Խաչատուր օսթրեան
Կարապետ Սահարեկեան

Մկրտում Դ. սարգսեան
Յարութիւն Բանբեան
Յարութիւն Ս. Իվանեան
,, Յարութեան
Յովնէփ Արաւմեան
,, Կուշեղեան
Յովնան. Կ. Համադարեան
Ստեփաննոս Մ. Լիւնսեան

ԱՐԱՊԱՆ

Եղնիկ Եղեկեան

ԱՐՄԱՆԻՐ — ՆՈՐ

Վարդան ք. Դաւարեան

ԲԱԺՈՒՄ

Դաւառ Ներսիսեան

ԲԱԴՈՒ

Արաւմ ք. արաւմեան
Թաղես ա. ք. քաւարեան
Խորեն ք. միկեղեկեան
Յովնէփ ք. աշուղեան
Արաւմ Ս. Արաւմեան
Աղբառն Ներսիսեան
Աւաքէլ Մաւաքեան
Բաքալի Կարապետ ք. Զ-
լարեան
Գէորգ Լազարեան
Գրիգոր Թ. Ա. Վարդեան
Երեմիա ա. Յովնանիսեան
Թովմաս ամիրեան
Մինաս Զ. Մեկեմեղէկ
Մեքայէլ Մաւաքեան
Պոպո Սարգսեան
Սաման Զ. Բալիւսեան
Սահակ Դոքսեան
Վարդան ա. Վարդանեան

ԲԱԴՅԻ ՍԱՐԱՅ

Մարտիրոս Պոյաճեան

ԳԱՆԻՐԵ

Մեքայէլ Արաւմեան (2 օր)

ԳԱՆԱՆ

Թաղես Վարդապետ
Առաւմտաւոր ա. ք. ա. յա-
րութիւնեան

Արեւմտեան ք. բեկաղարեան
Գրիգոր ք. Բաքալեան

,, ք. Բունիսեան
,, ք. ա. մակարեան
,, ք. ա. յովնէփեան

Եղնիկ ք. Խալիբեան
Երեմիա ք. մարտիրոսեան

Մեքայէլ ք. ա. յովնէփեան
Յովնանէս ք. Բալաւմարեան

Յովնան. ք. Տ. Զաքարեան
Յովնէփ ք. Նիկիթեան

Սեմեմ ք. ա. իսղափեան
Ստեփաննոս ք. Եղեան

Ի վիճակի
Բանակ Արաւմ ք.

,, Պոպո ք.

Բարսեղ Պետրոս ք.
Բարսեղ ք. Գեորգ ք.
Դաւանլի Յովնէփ ք.
Դեմաքի Նիսան ք.
Դեմաքի Սահակ ք.
,, Սեմեմ ք.
,, Մեքայէլ ք.
Խալիսայ Յովնանէս ք.
,, Ստեփան ք.
Դաւարապ Սարգիս ք.
Միկիլ Ներսիս ք.
Նիշգար Մեքայէլ ք.
Ջակեր Յովնանէս ք.
Ուղարկու Մեքայէլ ք.
Ջոյլապ Վարդա ք.
Սարալ Մեքայէլ ք.
Սուրբ Վարդապետ ք.
Փիլի Մովսէս ք.
,, Յովնանէս ք.
Քարա Սան Անուս ք.

ԳԱՆԱՆԱՆԱՆԱՆ

Յովնանէս ք. Սարգիս
Աւաքէլ Թովմասեան
Գեորգեան Գարոն
Գրիգոր պ. Կալանէսեան
Խալիկ Կարապետ

ԳԶԼԱՐ

Ուղարկվում է 19 օրինակ

ԳԻՈՐԳԵՆԱՆ

Ուղարկվում է 5 օրին.

ԳՐԻԴՈՐԱՊՈՐ

Ուղարկվում է 2 օրին.

ԳՐԻ

Ուղարկվում է 27 օրին.

ԳԱՎԻԹ

Ուղարկվում է 5 օրին.

ԳԱՐԱՆԱՆ

Արեւ ք. ա. Դաւարեան

ԴԱՐԱ (Ի Հեղիսաստան)

Գրիգոր ք. ա. մարգարեան

ԴՈՒՇԵԹ

Աղբառն ք. ա. յովնանէս
Գեորգ ք. Բեկիսեան

ԵԴՆՈՒԱ

Գեորգ ք. յարութիւնեան
Մեքայէլ ք. սափարեան
Միկիլ Գարոն
Կարապետ Աւաղանեան

ԵԿԱՏԱՐԻՆՈՂԱՐ

Գեորգ ք. մեղիքեան
Միստ ւ. ք. բարեկեան
Լեոն դ. ք. Օհանջանեան
Պետրոս դ. ք. չափանեան

ԵՏՍԿ

Մարգար ւ. ք. սուքիանեան
Գաբրիէլ Սիմեոնեան

ԵՐԵՄԻԱ

Եղիշար Արքեպիսկոպոս
Կարապետ վրդ. այվազեան
Աստուածաբ. ա. ք. իսահակեան
Գեորգ ք. Թադիստեան
Գրիգոր ք. սուքիանեան
Իսահակ ա. ք. ա. զաղարեան
Ք. ա. իսահակեան
Խաչատուր ք. բարախանեան
Համարձում ք. բաղրայեան
Ք. զիւնաղարեան

Ղեոնդ ք. Սեթանտեան
Մկրտիչ ա. ք. ա. յոզուսեան
Յարութիւն ք. քեանդարեան
Յովսէփ ա. ք. միւրեան
Պօղոս ք. այվազեան
Ստեփան ք. ա. զրիգորեան
Ք. ա. իսահակեան
Վահան ք. ա. յովհաննէսեան
Թովմատ մ. եռայեան
Յարութիւն Ղարիպեան
Յովհաննէս Թադեոսեան
Մկրտիչ տէր Սկրապեան
Ռուբէն հասան - ջաղաղեան
Նուէր հասարակական գրա-
դարանին
Սարգիս Սօզումեան

Վահանայր Գեղարդու
Ք. Ելաւախու

Ի Վիճակին

Բաժին Ապարանու

Ուղարկվում է 59 օր.

Բաժին Արիւսաղու

Բիւրառ Եովհան ք.
Հովհաննէս Եարութիւն ք.
Ղալիպ Թադեոս ք.
Ղարախան Սարկոս ք.
Համարձի Սողոմոն ք.
Բեռնիշեքու Մեարմար ք.

Բաժին Գառնիկաւարու

Ուղարկվում է 50 օր.

Բաժին Զանգիլաւարու

Թաղապետ Սարգիս ք.
Ք. Սարգիս ք.
Նորազաւիթ Գեորգ ք.
Ք. Մկրտիչ ք.

Փարսաբար Գեորգ ք.
Գալար Իսահակ ք.

Բաժին Կոտայից

Առիւնջ Եովհակ ք.
Արամուշ Եովհան ք.
Առան Գեորգ ք.
Ք. Գրիգոր ք.
Բաղդիւշ Եւսեփ ք.
Բարձուր Եւսեփ ք.
Գեարմար Կերես ք.
Ք. Միստ ք.

Գեօղիքիւս Գաբրիէլ ք.
Էյլաւ Երեսմակեան ք.
Թեղիսարապ Սարգիս ք.
Հարդեան Եարութիւն ք.
Ք. Եովհաննէս ք.
Նորալեւ Եարութիւն ք.
Շաւապ Եարութիւն ք.
Պողբի Եարութիւն ք.
Ջրիւթ Մկրտիչ ք.
Տեղապետ Զայրապետ ք.
Գառնար Կարապետ ք.
Ք. Կերես ք.

Բաժին Մաղկաւորոյ

Արապար Եւսեփ ք.
Ք. Եար ք.
Ախտայ Ե. Գեորգ ք.
Ք. Ղ. Դաւար ք.
Ք. Եովհաննէս ք.
Աղիսար Դաւար ք.
Արգաւրտ Եարութիւն ք.
Տեղի Կերես ք.
Մարապետ Մկրտիչ ք.
Սօլակ Կերես ք.
Գալուշ Երեսմակ ք.
Ք. Վրթանէս ք.
Գալուշապետ Մեարմար ք.
Ք. Եովհաննէս ք.

Բաժին Շարուրայ

Արաքոշ Գեորգ ք.
Ք. Սահմանեան ք.
Խանդիւր Եղիշ ք.
Ք. Եարութիւն ք.
Նորալեւ Կարապետ ք.
Ք. Թադեոս ք.
Վարմաղիար Գրիգոր ք.
Գեղարապ. Կարապետ ք.

Բաժին Յամարաբերդի

Բարաքիշ Բաղդասար ք.
Գումաճոր Եովհաննէս ք.
Դիւմաշեան Խաչատուր ք.
Ք. Կարապետ ք.
Ք. Սողոմոն ք.
Եղիշար ք.
Ք. Պետրոս ք.
Թաղապետ Դաւար ք.
Ք. Կերես ք.
Շաղիւմար Մկրտիչ ք.
Շահրիզ Գեորգ ք.
Ք. Ք. Ք.

Զրուր Գրիգոր ք.
Զիւրաշիւր Գալար ք.

Ք. Պօղոս ք.
Բեղարապ Եւսեփ ք.
Ք. Մկրտիչ ք.
Սեւան Վահանայր
Յամարապ. Գեորգ ք.
Օրտակոշ Գրիգոր ք.
Ք. Վարդան ք.
Յարաշի Նիկողայոս ք.

ԶԱՐԱՐԱՆ

Յօնան ա. ք. տառեան

ԶԱՐԱՐԱՆ

Ուղարկվում է 6 օրինակ

ԹԵԼԱՆ

Արէլ ք. սուքիանեան
Գեորգ ա. ք. ա. Եարգիսեան
Ք. Մեղիքեան
Ք. Բեռնեան
Ք. Մեղիքեան
Եսայի ք. Տեղապետ
Կարապետ ք. սալեան
Ք. Տեղ Կերեսեան.
Մեղիքեան ք. ա. բարե-
դեան

Մովսէս ք. Եարեան
Յակոբ ք. Մամադեան
Յովսէփ ք. ա. Եարութիւնեան
Սարգիս ք. ա. Սարգիսեան

ԹԵԼԱՆ

Աղգ. Գալուշ Նուէր Ի Մ. Սա-
նասարեան
Մանուկ սկիւրիւ
Մկրտա իւր Կղարապետ
(2 օրին.)

ԼԱՐԱՐԱՆ

Ստեփաննոս ք. ա. ստեփան-
նոսեան

ԼՕՈՒ ՎԵՐԱԿ

Ուղարկվում է 49 օրինակ

ԽԱՐԱՐԱՆ

Նաւ ք. Նաւեան

ԿԵՐԶ

Օգնեման ք. Կաթիլիկեան
Կարապետ Եղիշիկեան
Եովհաննէս Կոթիլիկեան
Ք. Գալուշեան
Հայոց Միւ. Գալուշ

ԿԱՐԻՆ

Աղգ. Գալուշ Հայոց Նուէր Ի
Մ. Սանասարեան

ԿԱՐՍ
Գրեթորիս եպիսկոպոս
Զօրաբարեւ քն.
Ղուկաս քն. Արժըստեի
Սաղաթիէէ քն.

Ի վիճակին
Ագարակ Դաւիթ քն.
Աղոշաշուի Աբրահամ քն.
,, Մարտիրոս Դպ.
Արազի Յովհաննէս քն.
Բազարան Յովհաննէս քն.
Բաւլըրակ. Յակոբ քն.
,, Սահակ քն.
Բոռիի Դանիէլ քն.
Թիֆլիզ Մելիսոս քն.
Իլուկոշ Դադար քն.
Խարաման. Գրեթոր քն.
,, Պետրոս քն.
,, Գալստա Դպ.
Մոլի Խաչատուր քն.
,, Միքայէլ քն.
,, քն.
,, Յովհաննէս քն.
Համգաքար. Գառլուտ քն.
,, Միքայէլ քն.
Ճաշայ Աբրահամ քն.
Մեփրեկ Պողոս քն.
,, Սարգիս քն.
Նախիջեան Յովհաննէս քն.
Ուղոռնքիլիայ Յարութիւն քն.
,, Յովհաննէս քն.
Ուղոռնքիլի Գրեթոր քն.
Ճըռիլ Խաչատուր քն.
Տիկոն Յովհաննէս քն.
Փաշոբլան Գրեթոր քն.
,, Յար. Խաչատուրեան
Փիթիլի Յովհաննէս քն.
Քետիկլար և. Մկրտիչ քն.
Քիւրեկտիլի Բարդուղիմ. քն.
,, Դպ. Փիլոս Նալ-
բանդեան
,, Մակար Սահակեան
Օճախալի Յովհաննէս քն.
,, Գրեթոր Դպ.
Օրդա-քետիկլ. Ստեփան քն.
ՀԻՆ ԽՐԻՄ

Դաւիթ քն. քնշիշեան
Հայոց Եփ. Դպրոց
ՀՆՁԵՏ
Յակոբ քն. Թօռուեան
Մարտիրոս Նաղարեան
Յովհաննէս մարտումանուկ պէյ
ՂԱԶԱՍ. յիճ.
Աղդան վ. Ստեփաննոս քն.
,, Յար. յարութիւնեան
Բարան Ստեփ. և Վարդան
քնշոք.
Դիլիջան Յարութիւն քն.
,, Գիւղ. կառավար.
Դօսաշու Դաւիթ քն.
Թալար Խաչատուր քն.
Խաչքառակ Սարգիս քն.
,, Գիւղ. կառավար.

Կօթի Սիմէօն և Յովհան
քնշոք.
,, Գիւղ. կառավար.
Կոդր Արգարիոս և Մար-
տիրոս քնշոք.
,, Գիւղ. կառավար.
Հաջադար Յովսէփ և Ստե-
փաննոս քնշոք.
Ղալալայ Սարգիս քն.
,, Գիւղ. կառավար.
Ղօշխորան Յարութիւն և Սար-
գիս քնշոք.
Ուղոռնքալ. Մկրտիչ և Վարդան
քնշոք.
,, Գիւղ. կառավար.
Ոսկեպար Ներսէս քն.
Չարխալ Դպ. Ոսկան
Պօղոսքիլի. Կարապետ քն.
Սեթ Գրեթոր քն.
Քալմալար Ղուկաս քն.
,, Գիւղ. կառավար.
Քրդիլու Յազես քն.

Բաժին Շամշադնու
Բադայ Մկրտիչ քն.
,, Գիւղ. կառավար.
Բաշքանդ Գրեթոր քն.
,, Գ. կառավ.
,, Մկրտիչ քն.
Թարոշ Գիւղ. կառավար.
Թովոզ խաչատուր քն.
,, Յարութիւն քն.
,, Ղաշ. Գիւղ. կառավար.
Կար. աղբիւր Կարապետ քն.
Հախոռն Սողոմոն քն.
Ղոշալի Խաչակ քն.
,, Գիւղ. կառավար.
Համպար վ. Պօղոս քն.
Մովսէս Գ. Սարգիս քն.
Նաշոշ Մովսէս քն.
Նորաշեն Յովսէփ և Սարգիս
քնշոք.

ՂՈՒՐԱՅ
Ուղարկւումէ 10 օր.

ՄԱՆՁԵՍԹԻՐ
Եսայի վարդապետ
Հայկական ընկերութիւն
ՄԵԼԻԹՈՓՈԼ
Գեորգ քն. Թորոսեան
Գեորգ զարամիլայեան
ՄՈՂԴՈԿ
Աբրահամ քն. բեթանեան
Գարբիէլ քն. սուրփայեան
Դաւիթ քն. շահինեան
Զաքարիա քն. ռերերուեան
Թադէոս ա. քն. խոսրովեան
Գրեթոր Լիսիգեան
Մարգարիտ տիկին Գանջումեան
Նուրէր օրերոգ. ռուսմարանին

Յովսէփ Թամազեան
Նուրէր ա. Գանջումեան
Նուրէր Հոգեւոր Դպրոցին
Օր. Աննա խոսրովեան

ՄՈՍԿՈՎԱ
Յակոբ ա. քն. սուրէնեան
Յարութիւն քն. ա. զուկասեան
Յարութիւն քն. պոպովեան
Աղէք. Սարգ. Տ. Դաւթեան
Մ. Ընտանեան նուրէր
Դպրոցին Սիմաեան
Զայրմայր Մ. Մոսկեան
Հաղարեան ճեմարան
Միլիոն Դաւալ. Գանջումեան
Յովհաննէս ստեփ. յովհաննէս
,, շամբորեան
Նիկիտ Յովսէփեան
Ներսէս Ներսէսեան
Պաղտատար Սարգսեան
Ստեփան Յովհաննէսեան
Սարգիս Գ. Գանջումեան
Նուրէր օրերոգայ Դպրոցին
Ասորիսեանայ

ՄՈՒՇ
Աղգ Դպրոց հայոց նուրէր Ի Մ.
Սանտարեանէ
ՆԱԽԻՋԵԱՆ ԱՆ — ՀԻՆ.
Գրեթոր վարդապետ
Կարապետ քն. զաքարեան
Մկրտիչ ա. քն. սարգսեան
,, քն. ա. սարգսեան

Վանաշայ վ. ա. Կարապետ
Երէմիկ
,, վ. ս. Ստեփաննոս
,, վ. ս. Խաչի Արիկապոս
,, վ. Նախալիկի

Ի Վիճակին
Առիկ Սաաք քն.
Ասորիսեան Աբրահամ քն.
,, Խաչակ քն.
,, Ստեփաննոս քն.
Գիթմոն Յարութիւն քն.
Գոմեր Ստեփան քն.
Դամիլրդի. Կարապետ քն.
Եսայիսայ Գրեթոր քն.
Զնարեդ. Յովսէփ քն.
,, Ղեռնդ քն.
Թմրոշ Անտոն ա. քն.
,, Սիմէօն քն.
,, Ստեփաննոս քն.
Խաչիլոշ Մկրտիչ քն.
Խաչիլայ Պետրոս քն.
Հաչիլայ Դանիէլ քն.
,, Յարութիւն քն.
Հարախան. Յովհաննէս քն.

Ի վիճակին

Առանձնէն Աստուածատուքէ
 ,, Դապար քէ.
 Բողոքման Գողոս քէ.
 Գիրք Բաղդասար ա. քէ.
 Թռչնիչէն Թովմաս քէ.
 Կարմախան Աղէքսանդր քէ.
 Դաշակիտ Դարբիւ քէ.
 ,, Ներսէս քէ.
 ,, Յարգիւ քէ.
 Նորաշէն Արիստակէս քէ.
 ,, Մեսրոբ քէ.
 Ուշադար Գարութիւն քէ.
 Ռոշանաշէն Ներսէս քէ.
 Վանքաշէն Մովսէս քէ.
 Գեղիստար Աղէքսանդր քէ.
 Ուղարկվումէ ևս Տ օր.

ՇՈՒՇԻ

Բարսեղ քէ. ա. մովսէսեան
 Գարեգին քէ. յովհաննէսեան
 Գրիգոր քէ. ա. զադարեան
 ,, քէ. իսկանդարեան
 Դանիէլ քէ. ա. գրիգորեան
 Եղիշէ քէ. շամախեան
 Խալիլ քէ. իսպառեան
 Խաչատուր ա. քէ. զաւարէկեան
 Կարապետ ա. քէ. Նախիբեան
 ,, քէ. ա. զանիէլեան
 Համադաստ քէ. ա. աւետիսեան
 Մինաս քէ. Վարդապետեան
 Յակոբ քէ. ալվարեան
 Յարութիւն քէ. մէլքոնեան
 Յովհաննէս ա. քէ. ալվարեան
 ,, քէ. Թառուսեան
 ,, քէ. մարմարեան
 ,, քէ. ա. զարբիլեան
 ,, քէ. ա. մարմարեան
 Մանակ քէ. մարմարեան
 Սիմեոն քէ. ա. իսրայելեանց
 Սալմու քէ. ա. աստուածորէն.
 Վահան քէ. շահնեան
 Գրիգոր զաւարեան
 Յովհաննէս ուրպիւնեան
 Սիմեոն կոստանդեան

Ի վիճակին

Աղոյն Գեորգ քէ.
 Այդոբէի Մանակ քէ.
 Աշան Պաղտատար քէ.
 Առաջաճոր Եսայի քէ.
 ,, Մանակ քէ.
 Ալիոս Մովսէս քէ.
 ,, Յակոբ քէ.
 Արկարալի Գեորգ քէ.
 Առետարանց Աղէքսանդր քէ.
 ,, Յովհաննէս քէ.
 Բալլոշայ Կարապետ քէ.
 ,, Յովհաննէս քէ.
 Բանազոր Աղէքսանդր քէ.
 ,, Գրիգոր քէ.
 ,, ,, քէ.
 ,, Յովհաննէս քէ.
 Բլիբանց Շմազն քէ.
 Գանձատար Գրիգոր քէ.

Գանձատար Արիստակէս քէ.
 ,, Մերսէլ քէ.
 Գիլի Խաչատուր քէ.
 Գիլատան Մովսէս քէ.
 Դահրագ Մարգիւ քէ.
 ,, Յովհաննէս քէ.
 Դաշնաշուղ Մարտնաթ քէ.
 Դուռավար իսրայել քէ.
 ,, Պետրոս քէ.
 ,, Մարգիւ քէ.
 Դրախտիկ Յովակիմ քէ.
 Էրթիք Կարապետ քէ.
 ,, Մարգիւ քէ.
 Թաղաւեռ Մարգիւ քէ.
 Թաղաւարք. Ն. Հմայեակ քէ.
 ,, Ներսէս քէ.
 Թաղաւարք Վ. Մեթոբ քէ.
 Թաղար Պետրոս քէ.
 ,, Պաղտ քէ.
 Թաղար Յակոբ քէ.
 Թաղիդ Արքատակէս քէ.
 ,, Յովսէփ քէ.
 Խանապուտ Մերսէլ քէ.
 Խանձաճոր Յովհաննէս քէ.
 Խալմազ Գրիգոր քէ.
 Խժարեղ. Յովհաննէս քէ.
 Խնձորատան Գրիգոր քէ.
 ,, Մերսէլ քէ.
 Խնաշիկան Խաչատուր քէ.
 ,, Մովսէս քէ.
 Խնամորդ Ռատակէս քէ.
 Խրիստիոս Երեմի քէ.
 Ծովդառի Գրիգոր քէ.
 Ծովակաճոր Գրիգոր քէ.
 Ծովակաճոր Յովսէփ քէ.
 Կաղարծի Մատթէոս քէ.
 Կանդրակիւն Միլիտիոս քէ.
 Կարկաժան Յովհաննէս քէ.
 Կիւնեշիւր. Մանակ քէ.
 ,, Ռատակէս քէ.
 ,, Մանակ քէ.
 ,, Մարգիւ քէ.
 Կոշապուտ Խաչատուր քէ.
 ,, Գրիգոր քէ.
 ,, Պետրոս քէ.
 ,, Սարգիւ քէ.
 Կոշարծի Յովհաննէս քէ.
 Կոշարծի Ռատակէս քէ.
 Հակակոշ Մովսէս քէ.
 Հասանդաշ Յովհաննէս քէ.
 Հատարք Բարսեղ քէ.
 ,, Մանակ քէ.
 Հալիկաշէն Դանիէլ քէ.
 Հարար Աղէքսանդր քէ.
 Հարաշ Մարգիւ քէ.
 Հայի Գրիգոր քէ.
 Հիլիոս Իսրայել քէ.
 Հղորդի Յովհաննէս քէ.
 Զանձոր Կարապետ քէ.
 ,, Յովհաննէս քէ.
 Զոր Պաղտ քէ.
 Զազանի Կարապետ քէ.
 Զարաղլախ Սիւրիմ քէ.
 ,, Մերսէլ քէ.
 ,, Յովսէփ քէ.
 ,, Մանակ քէ.
 Զայրալի Գրիգոր քէ.

Զայրալի Վրդանէս քէ.
 Զարաղլաճ. Գանիէլ քէ.
 Զարալիւն Գրիգոր քէ.
 Զառտան Խաչատուր քէ.
 Զլլաղ Մերսէլ քէ.
 ,, Մերսէլ քէ.
 ,, Միլիտ քէ.
 Զոգիճաթ. Աղէքսանդր քէ.
 ,, Յովհաննէս քէ.
 Զղղղալ Թովմաս քէ.
 Մաղաղաջ Յովհաննէս քէ.
 Մարաղալ Աղէքսանդր քէ.
 ,, Զաքարիա քէ.
 Մեծիկ Նայրապետ քէ.
 ,, Սարգիւ քէ.
 Միլիշէն Գրիգոր քէ.
 Միլիպուտ Խաչատուր քէ.
 Մոխրաբող Գարբիլ քէ.
 Մոխրաբող Արքատակ քէ.
 Նախիկաշէն. Գարբիլ քէ.
 ,, Յարութիւն քէ.
 Ննիկ Առաքել քէ.
 ,, Գրիգոր քէ.
 Նորաղիւղ Աղէքսանդր քէ.
 ,, Հայրապետ քէ.
 ,, Յակոբ քէ.
 Ն. Սղեք Սեանթ քէ.
 ,, Մերսէլ քէ.
 ,, Յովհաննէս քէ.
 Ն. Շեկ Կարապետ քէ.
 ,, Յարութիւն քէ.
 ,, Պետրոս քէ.
 Շոշիշեղ Թովմաս քէ.
 ,, Յովսէփ քէ.
 ,, Պետրոս քէ.
 Չալալ Վ. Միլիտ քէ.
 Պարի Յարութիւն քէ.
 Զաղապետ Սառա քէ.
 Զանխարալ Յարութիւն քէ.
 Սարաշ Մարտնաթ քէ.
 Սեղաշէն Ղազար քէ.
 Սարգսաշէն Սարգիւ քէ.
 Սիստարալ. Գարութիւն քէ.
 Սիւնալ Նայրապետ քէ.
 Սիլիտակիւն Յովհան քէ.
 Սոս Յակոբ քէ.
 Վաղապետ Պետրոս քէ.
 Վանք Մեսրոբ քէ.
 Վարազար. Գրիգոր քէ.
 Վարաշգորդ. Ռատակէս քէ.
 Վ. Շեկ Գրիգոր քէ.
 Տալալի Եսայի քէ.
 ,, Յարութիւն քէ.
 Տող Յովհաննէս քէ.
 ,, Սարգիւ քէ.
 Տոմ Աղէքսանդր քէ.
 Տոնալար Սարգիւ քէ.
 Տոնիշէն Յովհաննէս քէ.
 Փիլիպոսալ Գարբիլ քէ.
 Փարաճաշ Մեսրոբ քէ.
 Քաւակ. Կարապետ
 Քաւաշէ Մաշեղ քէ.
 Քոշիկ Առաք. քէ.
 ՊԱՅԱՆՔՈՒՆ—ՆՈՐ
 Գրիգոր քէ. բաղադրեալ
 Գրիգոր քէ.

Եզրագար քհն.

Յաղէս ա. քհն. արքանմահան

Խաճակ քհն. ա. Խաճակահան

Յակոբ քհն. Խաղաղահան

Յովնան ա. քհն. ա. Եսայիքահան

Սահակ քհն. ա. մովսէսահան

„ քհն. ա. Յովնանահան

Հոգեւոր դպրոցի

Վարդան քհն. Միխայիլահան

Ի Վիճակի

Աղայիսան Յովնանահան քհն.

Ալիդարիս Մարգար քհն.

„ Ղանգ քհն.

Աղիւսան. Վ. Մելիքիսթ քհն.

„ Բ. Գրիգոր քհն.

„ Ը. Յովնանահան քհն.

Ալիլայիս Գեորգ քհն.

Ավդարիս Վ. Յարութիւն քհն.

Բաղրեւան. Մելիքիսթ քհն.

Բաւարգիս Յովնանահան քհն.

„ Նիկողայոս քհն.

Գեորգիս Վ. Գրիգոր քհն.

Գեորգիս Վ. Սիմոն քհն.

„ Միլիթար քհն.

„ Սարգիս քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Գեորգ Սեւակ քհն.

„ Մարտիր քհն.

Կ. ՊՈԼԻՍ

Միւսիւ Զաւիթ Էփէնտի
Գեորգ Էփէնտի Գանատեան
Յովնանահան Էփէնտի Սարգիսահան
Յովնանահան Էփէնտի Վիլիսահան
Մանուկ Էփէնտի Սարգիսահան
Սարգիս Էփէնտի Հարսեան
Միլիթար Էփէնտի Մարտիրոսահան
Պետրոս Էփէնտի Քերէստեան
Միւս. Գարբիէ Էփէնտի Նորա-
ստանիւսահան
Միլիթար Էփէնտի Յայրահան
Գրիգոր Էփէնտի Ալեանաքեան
Տօբիթ Էփէնտի Խորաստանահան Էփէնտի
Արալի Յակոբ Էփէնտի
Մանուկ Էփէնտի Վիլիսահան
Եղբարք Խաչատուրահան
Յովնանահան պատուելի Տէրոյեան

Ս. Պ. ԲՈՒՐԳ

Յովնանահան քհն. պողոտեան
Գեորգ քհն. Խանթարեան
Գարբիէ քհն. Պատկահան
Արամ ա. Գրիգորեան
Կարապետ Եղեան
Հայ առաւել. Նուէր Իսկիւրեան
Միլիթար Ս. Սարգիսահան
Միլիթար Ս. Սարգիսահան
Սահակ Խանթարեան
Յովնանահան զանդեան
„ Բուրգեան
„ Արեւիկ Կարմիրեան

Յովնանահան Իսկիւրեան
Ստեփաննոս Գրիգորեան
Բերդիւր Կարապետեան

ՍԻՄԵՐՈՊՈԼ

Ուղարկուած է 7 օրինակ

ՍԵՐԱՎՈՊՈԼ

Բարդուղիմէոս քհն. Բեկիւրեան
Գեորգ քհն. Ղազարեան
Հայր Զոգեւոր Գրիգոր
Սարգիս Կարապետեան
Գարբիէ Տէրոյեան

ՍՂԱՍ

Սրալի քհն. ա. ստեփաննոսահան
Գեորգ քհն. ա. Կոստան
Գրիգոր քհն. մատան
Եղիշ քհն. ա. ստեփաննոսահան
Միլիթար քհն. միլիթարեան
Սարգիս քհն. ա. ստեփաննոսահան
Յակոբ. ա. քհն. ա. ստեփաննոսահան
„ „ „ „ „ „
Սրալի քհն. ա. Յովնանահան
Սեւակ քհն. ա. Մարտիրոսահան
Սիւ. Գրիգոր Նուէր Ի Ս. Լիւ-
նոսեանցէ

Ի շրջակայում

Գոշրջակայում Աղբէր քհն.
Վիլիսահան Ներսէս քհն.
„ Գեորգ քհն.

ՎԱԿԱՐՇԱՊԱՏ

Զաւարիս քհն. մայրնոսահան

Յակոբ քհն. ստեփաննոսահան

Յովնանահան քհն. առաքեան

Վարդան քհն. Թոմասահան

Ի շրջակայում

Բաւիս Աշտարակայ

Աշտարակ Առաքել քհն.

„ Գրիգոր քհն.

„ Ներսէս քհն.

„ Սարգիս ա. քհն.

„ Ստեփաննոս քհն.

Բիւրջակ Թովմաս քհն.

„ Յովնանահան քհն.

„ Նիկողայոս քհն.

Եղիւրդ Թադէոս քհն.

„ Յովնանահան քհն.

„ Սարգիս քհն.

„ Վրթանէս քհն.

Իւսելայում Սարգիս քհն.

Կարբի Հայրապետ քհն.

Հարապետ Թադէոս քհն.

Վարդան քհն. Գեորգ քհն.

„ Վարդան քհն.

Մուշեղի Բարսեղ քհն.

Յովնանահան քհն. Բարսեղ քհն.

Տեղեւր Գարու Ներսէս քհն.

Փարբի Ներսէս քհն.

„ Յակոբ քհն.

Օշակում Սարգիս քհն.

„ Սարգիս ա. քհն.

„ Յարութիւն քհն.

Բաւիս Աղբէր

Աշտարակ Յովնան քհն.

Գիւլիսիւս Յովնանահան քհն.

„ քհն. սիմեոնահան

Կոպր Առաքել քհն.

„ Գեորգ քհն.

„ Յարութիւն քհն.

„ Յովնանահան քհն.

„ Յովնանահան քհն.

„ Խաչատուր Թոմարեան

„ Փիլիպոս ա. պողոտեան

Մոշակահան Յովնան քհն.

Բաւիս Մատնոսահան

Արմաւիր Կարապետ քհն.

„ Յովնանահան քհն.

Արմաւիր Յակոբ քհն.

Արմաւիր Մատնոս քհն.

Գեորգ Թադէոս քհն.

„ Սահակ քհն.

Էփէնտի Մարտիրոս քհն.

Ղազարիկ Նիկիւր քհն.

Ղազարիկ Մովսէս քհն.

„ Յարութիւն քհն.

„ Ստեփան քհն.

Մարգարիտ. Գրիգոր քհն.

„ Մովսէս քհն.

Մոշակահան Եղիշ քհն.

„ Յակոբ քհն.

„ Սիմեոն քհն.

Շահար Կարմիր քհն.

„ Սահակ քհն.

ՊԵՏՐՈՎԱՊՈԼ

Վահան ա. միլիթարեան
Խիտար Խիտարեան
Յարութիւն Կոստանահան

Սարգիս քհ. տ. գրիգորեան
Գեորգ քհ. տ. խաչատրեան

ՔԻՇԵՆԻ

Մանուկ Աբգեղիսեան
Բարսեղ քհ. խաչանճեան
Ստեփան Բարսեղեան

ՕՏԵՍԱ

Գրիգոր քհ. խաչատրեան
Գալուստ խաչատրեան
Հայր Ժոհ. Գալուստեան

Ի բաժնին Սաղարեանի

Աբրահամ քհ. խաչատրեան
Գրիգոր քհ. տ. գրիգորեան
Սողոմոն քհ. խաչատրեան

ՔՈՒՅԵՆԻ

Դանիէլ տ. քհ. խաչատրեան
Գեորգ քհ. Գեորգեան
Յարութիւն քհ. տէրտէրեան

ՕՐՀԵՍ

Կարապետ քհ. խաչատրեան
Յովհաննէս խաչատրեան

ՓՈԹԻ

Ի շրջակայս

ՕՐԱՋԱՐ

Օգոստոս քհ. խաչատրեան
Դանիէլ քհ. խաչատրեան

Յովհաննէս Լ. խաչատրեան

Սալիսիէ քհ. խաչատրեան

